

O INTERNETU

Sigurno ste već mnogo puta čuli za Internet i mogućnosti koje on pruža. Nema televizije na kojoj se nije govorilo o Internetu niti časopisa koji nije o njemu objavio bar nekoliko članaka. Verujemo da ste se zapitali: O čemu se zapravo radi? Da li je Internet zaista toliko moćan? Koliko je teško koristiti ga? Šta ja mogu da dobijem od Interneta? Da li mi je koristan za posao? Na sva ova pitanja ćete naći odgovor upravo na ovom kursu.

Za početak, moramo da objasnimo pojam Interneta. Jednostavno, da biste nešto pravilno shvatili, morate da poznajete njegovu suštinu. Ne, ne bojte se, nećemo se baviti nerazumljivim izrazima i pojmovima, bar ne za sada – to će doći malo kasnije : -> (ovaj znak se koristi kao oznaka pokvarenog smeha i biće, sa drugima, objašnjen u opisu elektronske pošte). Takođe, nećemo povlačiti ni istorijske činjenice o nastanku Interneta, jer nam zaista nisu neophodne, a i troše dragoceno vreme. Sve je usmereno ka što bržem i boljem napredovanju u cilju kreativnog korišćenja Interneta. Pa zato ste i došli na ovaj kurs, zar ne?

Pokušajte da izbrišete sve ono što ste slušali ili čitali o Internetu do sada. Zamislite jedan računar (recimo, upravo vaš), koji je povezan sa drugim računarima, dakle, nalazi se »u mreži«. Način povezivanja nije bitan – da li je izveden fizičkim kablom preko mrežnih kartica (kao u učionici u kojoj se nalazite), telefonskim vezama preko za to namenjenog uređaja – modema, ili na neki treći, ili četvrti način. Ono što je bitno i što predstavlja osnovu na kojoj funkcionišu Internet servisi je mogućnost komunikacije između samih računara. Upoznajmo se sa najvažnijima od njih.

Pa, kad povezani računari već mogu da razmenjuju same datoteke, zašto ne bi razmenjivali i sve druge vrste informacija? Zašto korisnici računara ne bi, recimo, slali pisma jedan drugome, koristeći računare umesto papira, olovaka i koverti, i tako »zaobišli« svetsku PIT mrežu. Pored toga što ne plaćate praktično ništa, poruka će stići na odredište u roku nekoliko minuta! Zar ne mislite da je to pravi način dopisivanja? To je elektronska pošta (*e-mail*), gde nema papira, osim ako ne želite nešto na njemu da odštampate. Ali tu su i druge prednosti, kao što je slanje datoteka bilo koje vrste: *Word* i *Excel* dokumenti, slike, zvučni i video zapisi, programi – sve što se nalazi na vašem hard disku možete da pošaljete i nekom drugom više nego jednostavno.

Elektronska pošta predstavlja jednu od dve najrasprostranjenije usluge Interneta. Druga je *World Wide Web* (skraćeno WWW ili samo »*web*«) i u prevodu znači »mreža preko celog sveta«. Naravno, radi se o mreži povezanih računara. Elektronska pošta je vrlo korisna, ali u većini slučajeva nedovoljna. Jasno vam je da se informacije u stilu novina, reklama, kataloga i drugog šalju korisnicima. Ona odlično obavlja posao prosleđivanja informacija od jedne do druge tačke, ali je nezgrapna kada nešto treba proslediti velikom krugu ljudi, a potpuno neupotrebljiva kada ni ne znate kome sve ta informacija treba. Za to će vam poslužiti *Web*, sa svojom

»obrnutom« koncepcijom. Informacije koje želite da publikujete se smeštaju na samo jedno mesto, koje je, sa druge strane, dostupno svima. Informacija može da bude praktično bilo šta – od vremenske prognoze do kataloga automobila. Potrebno je samo da znate adresu (kao što je, recimo, www.omega.edu.yu), i dobijate sve najnovije informacije koje želite, u najkraćem roku. Nema potrebe da proveravate datum, jer su sigurno najnovije. Informacije mogu da se smeste bilo gde u svetu, a oni koji im pristupaju ne moraju da znaju čak ni gde je to – izraz »svet je malik« ovde ima potpuno značenje. Kretanje po Internet stranama i lokacijama se popularno naziva »surfovanje«. Ne znate adresu? Nije ni to problem, jer postoji i mogućnost pretraživanja. *Web* nudi još neke mogućnosti, kao što je upravljanje vašim bankovnim računima i kupovina »iz fotelje«.

To, naravno, nije sve! Razvojem komunikacija, povećavanjem brzine i stalnim obaranjem cena potrebne opreme, pojavili su se i drugi servisi, kao što je telefoniranje i čak video konferencija preko Interneta. Za ljubitelje komunikacije nije problem ni interaktivno da se dopisuju sa nekim ili diskutuju preko odgovarajućih grupa. Naravno, već znate – nije bitno gde se ko nalazi u svetu.

Još vam nije sasvim jasno? Naravno, ali nema veze. Ipak ste počeli da nazirete mogućnosti koje su pred vama. Šta sve možete da dobijete ovim servisima će biti mnogo jasnije kada stignete do kraja ovog kursa.

INTERNET EXPLORER 5

Kao što je pomenuto u uvodnom delu, *Web* je jedna od dva najbitnija i nakorišćenija servisa na Internetu. Da biste ovaj servis iskoristili, potrebno je da imate neki *web* pretraživač (*web browser*). Danas su na svetu dominantna dva: *MS Internet Explorer* i *Netscape Communicator*. Vi, kao korisnik, sami možete da odlučite koji ćeće koristiti. Upotrebljavaju se na sličan način, s tom razlikom da je IE, koji će biti opisan na ovom kursu, trenutno kvalitetniji. Ne treba zanemariti ni veliku snagu samog *Microsoft-a*, koji, svakako, ulaže ogromne napore u to da njihov proizvod prevagne na tržištu. Nećemo se baviti nikakvim prognozama, ali je za sada »mudro« ostati pri njihovom proizvodu u verziji 5, bar dok *Netscape* ne izbací svoju novu verziju (u vreme nastajanja ovog kursa postoji verzija broj 4.5). Sasvim sigurno ćeće doći do zaključka da će ovaj pretraživač zadovoljiti sve vaše potrebe, pa i mnogo više od toga.

Podsetimo se još jednom glavnih principa *web-a*. Kao što sada već znate, Internet predstavlja veliki broj povezanih računara koji međusobno komuniciraju. Oni za to koriste posebne jezike – protokole, a za Internet je (iz mnogo razloga) glavni protokol postao TCP/IP. Nemojte se čuditi zastrašujućem nazivu, naučnici to vole. U mreži tih računara, postoje oni na kojima se nalaze informacije, i oni koji ih čitaju. Računari koji sadrže informacije, sa kojih ostali mogu da ih čitaju, se nazivaju *serveri*. Sa druge strane, oni koji ih čitaju se nazivaju *klijenti*. Serveri se obično ne isključuju (osim kada se vrši njihov servis), dok klijenti, kada treba da pročitaju nešto, moraju da se povežu na mrežu. Server, jasno, može da bude i klijent nekom drugom serveru, ali se nećemo sada baviti njima.

Za vas su mnogo značajniji klijenti, jer ćeće i sami biti jedan od njih na ogromnoj Internet mreži. Već smo rekli da vi, kao klijent, ne morate da budete stalno priključeni na Internet, već samo onda kad se za to ukaže potreba. »Priklučeni na Internet«, u stvari, znači da ste uspostavili vezu sa nekim od servera. Uobičajeno je da se ova veza uspostavlja preko modema, uređaja koji povezuje računare koristeći obične telefonske linije. Firme i institucije su obično bogatije od pojedinaca, a i potrebe su im mnogo veće, tako da one sebi mogu da priuštene iznajmljivanje stalne telefonske linije, preko koje će svi njihovi korisnici imati pristup Internetu, a samim tim će postati i njegov stalni deo. Ako se priključujete po potrebi, naravno da ne predstavljate stalni deo ove svetske mreže.

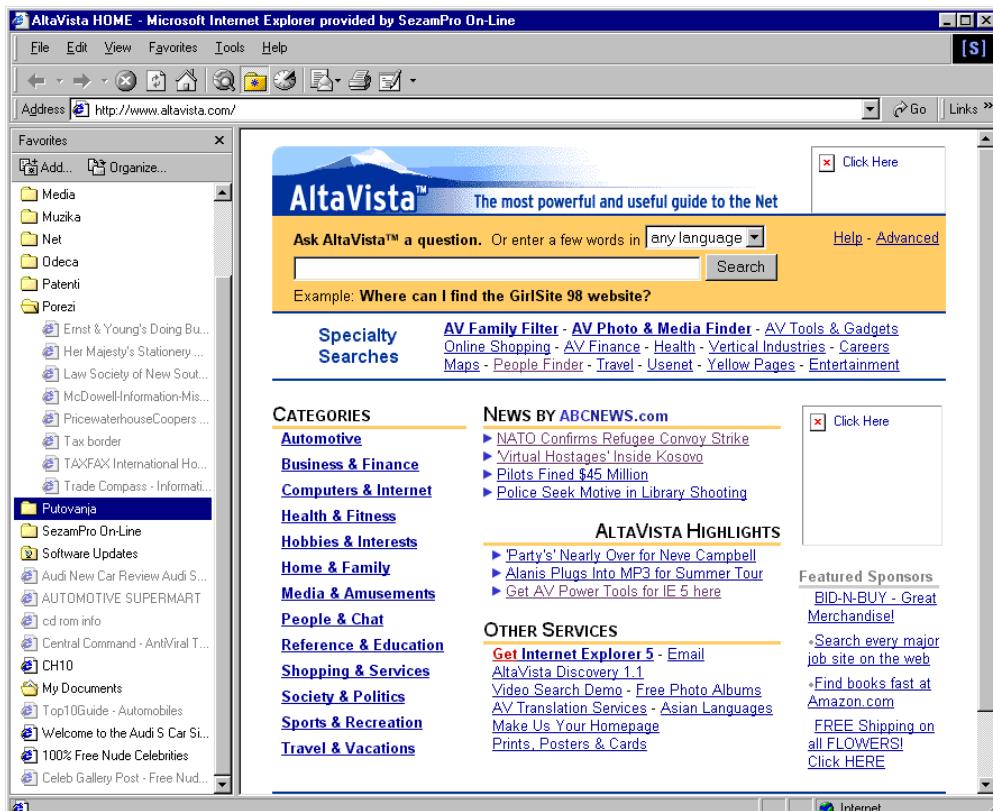
Kao i za mnoge druge programe, i za IE 5 postoje razni dodaci. Skup vrlo korisnih, koje je napravio *Microsoft* (u stvari, napravili su ih sami tvorci IE 5), se naziva *Web Accessories*. Svakako preporučujemo da ih instalirate, a možete da ih dobijete bilo na Internetu bilo u samoj Omegi. Mi ćemo obratiti pažnju na neke od ovih alata u toku teksta, kao da su deo osnovnog paketa.

Ali na koji način i sa kojim servisom treba da uspostavite vezu da biste mogli da koristite svetske resurse? Zašto bi vam neko to dozvolio i time zauzimao svoje

resurse? Odgovor na to pitanje je jednostavan – ove usluge obezbeđuju takozvani provajderi. Provajderi su postavili opremu i obično mnogo ulaznih telefonskih linija, preko kojih se vi priključujete. Naravno, da bi vam pristup bio odobren, morate da plaćate pretplatu. Pretplata? Da, nažalost, i to nešto košta. Doduše, ako imate sreće i radite u jakoj firmi, ona će je plaćati za vas. Nažalost, većina nas nije u toj poziciji. Pravilan izbor provajdera je značajan, jer ćete, najverovatnije za njega, vezati neke akcije koje obično nije jednostavno prebaciti na drugi server (stvar je ista kao da preselite firmu), ali to nije predmet ovog kursa. Par saveta bi glasili da prvo procenite svoje potrebe, zatim ispitajte cene i dobro se raspitajte o broju ulaznih linija, njihovoj opterećenosti (kada su sve zauzete možete samo da se nervirate ili nervirate i plaćete), i brzini linka dotičnog provajdera sa ostatkom sveta. Ali, dosta uopštene priče, pređimo na nešto konkretno.

PROZOR ZA RAD I NJEGOVI ELEMENTI

Pogledajte sledeći sliku. Na njoj se nalazi standardni prozor pretraživača MS IE 5, sa jednom učitanom Internet stranom. Objasnimo njegove elemente i, verujte, kroz primere ćete sve mnogo lakše da shvatite.

Slika 1 Prozor Internet Explorer-a 5

Pogledajmo prvo naslovnu liniju. U njoj se nalaze, pored kontrolnog dugmeta u levom uglu, naziv Internet strane koja je trenutno učitana, praćena nazivom programa. SezamPro je jedan od naših većih provajdera. U desnom uglu se nalaze tri poznata kontrolna dugmeta, koja ne treba da objašnjavamo – svaki *Windows* korisnik zna čemu služe.

Ispod nje se nalazi još jedan poznati objekat – linija sa menijima. Ispod nje je i tasterski meni, na kom su smeštene najčešće korišćene komande. U ovom programu tasterski meni ima veću ulogu nego u većini ostalih, jer je uobičajeno da se, za vreme pretraživanja Interneta, kao glavni alat ne koristi tastatura, već miš. Koriste se na standardan način, a njihove stavke ćemo opisati kasnije.

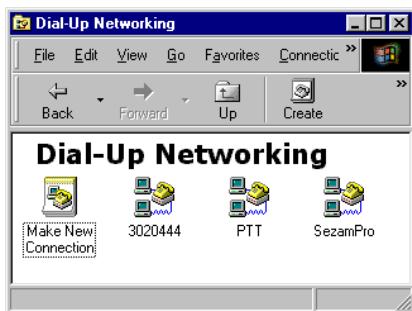
Sledi linija u kojoj dominira polje *Address*, sa još dva dugmeta sa desne strane. Kao što svaki pojedinac i firma imaju svoju adresu, tako i na Internetu strane imaju svoje. Kako bismo ih inače pronašli? Najbitnije adrese možete i da »pamtite«.

Ispod adresne linije se nalaze dva dela koja zauzimaju najviše prostora. Sa leve strane je deo koji se naziva *Explorer bar* i može da sadrži više vrsta pomoćnih alata, koje ćemo objasniti kasnije. Na desnoj strani je prozor koji prikazuje sam sadržaj Internet strana, dakle, ono što želimo da vidimo. Na samom dnu je statusna linija, koja prikazuje različite informacije, zavisno od izabranog objekta.

Sada otprilike znate šta se pred vama nalazi, ali ne i kako da ga upotrebite. Kao i sve u zadnjih nekoliko godina u računarstvu, i Internet se jednostavno koristi, a to ćete videti u tekstu koji sledi.

POVEZIVANJE SA PROVAJDEROM

Pre nego što krenemo dalje, moraćete da savladate način povezivanja sa provajderom. To je jednostavno i svodi se na unošenje određenih parametara, koje ste dobili od vašeg provajdera kada ste se prijavili na sistem. Ne predstavlja nikakav problem ni da se povežete preko više provajdera – svaki od njih će imati svoja podešavanja. Objasnićemo sve na zamišljenom, ali konkretnom primeru.

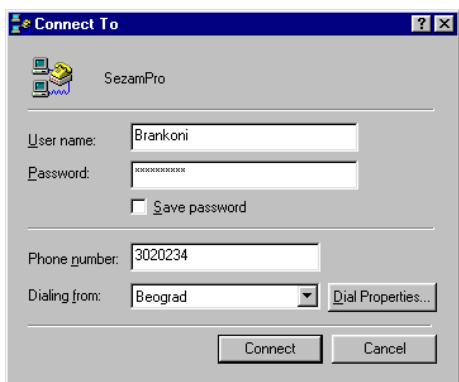
Slika 2: Prozor Dial Up Networking

Prvo, otvorite prozor *My Computer*. Zatim, pokrenite program *Dial-Up Networking*, koji će vam omogućiti povezivanje sa provajderom. Pojavljuje se prozor kao na donjoj slici.

Ovde se već vidi kreirana veza sa SezamomPro, kao i još dve sa drugim provajderima (InfoSky i PTT). Da biste napravili novu, pokrenite čarobnjaka *Make New Connection* duplim klikom, koji će vas provesti kroz sve potrebne korake.

U prvom koraku, unesite ime provajdera (recimo XYZ), a iz padajuće liste izaberite uređaj preko koga će se veza ostvariti. Najverovatnije će to biti neki modem, a obično je samo jedan modem ugrađen u računar. Klik na dugme *Configure* vas vodi u dijaloge za podešavanje modema, ali to je na vašem računaru već urađeno samom ugradnjom modema. Drugi dijalog vas pita za pozivni broj grada u kome se nalazite, telefonski broj i pozivni broj zemlje. Ako radite od kuće, ovi podaci su suvišni, ali ako ste vlasnik prenosnog računara i krećete se van svog grada ili zemlje, ove opcije su zlata vredne. Neki koji sebi ne mogu priuštiti portabl, nose i ceo stoni računar... Treći dijalog vas obaveštava da je veza uspešno kreirana. Kliknite na *Finish*, i vratite se u prozor odakle ste i krenuli.

Međutim, posao još nije završen. Potrebno je sada da se unesu parametri veze, što, naravno, nije teško, i uvek se dobija u pisanim materijalu pri vršenju preplate. Kliknite desnim dugmetom na novu vezu, i iz menija izaberite *Properties*. Na kartici *General* nema gotovo ništa novo. Jedino možete da deaktivirate opciju *Use area code...* ako radite samo sa jedne lokacije (recimo, od kuće). Sledeća kartica (*Server Types*) određuje kakva će vrsta veze ospostaviti i kakvi protokoli će se koristiti. Za Internet nam je potreban samo TCP/IP, a tip servera je PPP. Sve ostalo isključite i kliknite na *TCP/IP Settings*. Unesite parametre koje ste dobili od provajdera. Kartice *Scripting* i *Multilink* najverovatnije nećete ni upotrebiti.

Slika 3: Dijalog za uspostavljanje veže sa provajderom

Sada imate kreiranu i podešenu vezu. Za nju možete napraviti prečicu na nekom praktičnijem mestu, kao što je Start meni, tako da vam uvek bude pri ruci. Pokrenite je duplim klikom. Pojavljuje se dijalog kao na slici.

U prva dva polja unosite vaše korisničko ime i šifru. Korisničko ime će automatski biti zapamćeno, a ako želite da se isto desi i sa šifrom, uključite opciju *Save password*. U polje *Phone number* je ste uneli broj prilikom kreiranja nove veze, ali tu možete da uneste i neki drugi – neki provajderi imaju više ulaznih brojeva. Sledеća padajuća lista služi za odođivanje lokacije sa koje zovete, i namenjena je mobilnom korisnicima. Preko ovih parametara (koji se podešavaju klikom na *Dial Properties*), računar zna da li da upotrebi pozivne brojeve grada i države. Kliknite na *Connect*, i sačekajte da se veza uspostavi, posle čega se automatski obavlja verifikacija vašeg imena i šifre.

Kada je sve završeno i veza pravilno uspostavljena, u desnom uglu taskbara će se pojaviti i ikona sa dva mala računara. Sada ste spremni za korišćenje raznih Internet servisa, među kojima je, jasno, i *web*.

NAVIGACIJA

Svaka Internet lokacija ima svoju početnu stranu, koja se naziva *Home Page*. Adresa neke lokacije kojoj pristupate obično pokazuje na nju. Npr. *www.omega.edu.yu* je početna strana škole u kojoj se upravo nalazite.

Da biste joj pristupili, prvo se povežite na Internet pomoću modema, a zatim ukucajte željenu adresu (npr. *http://www.altavista.com*) u polje *Address*. Kada ste završili kucanje, pritisnite *Enter* ili kliknite na dugme *Go*, posle čega će se ta strana učitati i prikazati.

Nažalost, brzine prenosa podataka su vrlo konačne, da ne kažemo uvek sporije od onoga što bismo želeli. Može se desiti da put od servera do klijenta bude otežan. Zato se, za vreme učitavanja, u statusnoj liniji pojavljuje plavi pokazivač, koji se povećava kako se materijal učitava, tako da imate kakav-takav osećaj koliko je vremena ostalo »do kraja«. Pored njega, u gornjem desnom uglu prozora se »okreće« globus dok učitavanje traje. Pogledajmo sada malo bolje adresu. Adresa se naziva i URL (uniformni lokator resursa). Njen »pun« naziv je, u stvari, *http://www.altavista.com*. Ono *http://* uvek možete da izostavite. Taj deo se podrazumeva, i IE će ga tu ubaciti i bez vaše pomoći. Sledi *www*, koje je uobičajeno za početak imena, ali ne i obavezno, iza koga dolazi logičko ime lokacije. Ovo ime je obično vezano za firmu koja je vlasnik strane, kao što je *mercedes*, *elle*, *sony*,... Na kraju se nalazi *.com*, što po međunarodnoj konvenciji znači da je u pitanju poslovna lokacija (*corporate*). Nastavak *edu* označava da je u pitanju neka edukativna institucija. Lokacije u zemljama koje nisu USA, obično imaju (mada to nije obavezno) i dodatak koji je označava. Jasno, Jugoslavija ima nastavak *.yu*, koji vidite i u adresi same firme Omega. Sve su to neka vrsta pravila lepog ponašanja, koje ne mora da se poštue.

Sve to radi kako treba. Ali, većina lokacija ima početak *www* i nastavak *.com*. IE omogućava da ukucate samo »sredinu« (recimo, umesto *www.honda.com* kucaćete

samo *bonda*). Pretraživač je dovoljno »pametan« da, ako ne dobije odgovor sa lokacije koju ste zadali, pokuša da je iskombinuje sa *www* i *com*. Ovo nije jedina pomoć u kucanju lokacija koju IE nudi. Postoji i mehanizam automatskog popunjavanja, koji pamti adrese unete ranije. Kako kucate, ostatak će se automatski popuniti ako je adresa poznata. Potvrda da je IE pogodio adresu je pritisak na *Enter*, posle čega se prelazi na učitavanje stranice. Ako ne želite uopšte da kucate, primetite da je *Address* polje, u stvari, padajuća lista. Možete da je otvoite i videćete spisak lokacija koje ste do sada unosili. Kliknite na neku od njih i videćete da je sasvim nepotrebno ponovo da kucate lokacije koje postaje.

Dobro, stigli ste na početnu stranu željene lokacije. Šta sad? Jasno, možete je pomerati gore-dole i levo-desno pomoću traka za skrolovanje, ali to nije ono o čemu ste slušali. Veliki deo fleksibilnosti potiče od pokazivača (linkova) koji ukazuju na druge sadržaje, bilo da su na istoj ili nekoj drugoj strani, bilo gde na Internetu. Ceo svet se nalazi na par klikova dalje!

Ovakav mehanizam se naziva hipertekst, jer se u njemu jednostavno definišu hiperlinkovi (tj. pomenuti pokazivači). Pokazivači se iz okolnog teksta izdvajaju time što su podvučeni, a oni koji su posećeni su još i u drugoj boji (obično ljubičasto). Kada strelicu nadnesete nad neki pokazivač, u statusnoj liniji se vidi lokacija na koju on pokazuje, a strelica se menja u šaku sa ispruženim kažiprstom. Klik na neki pokazivač vas vodi na lokaciju koja mu je pridružena, ma gde u svetu to bilo. Kako je tehnologija napredovala, pojavile su se i mogućnosti velikog rada sa slikama. I slike mogu pokazivati na druge lokacije, čak i na više njih tako što se određenim delovima slike dodele različiti pokazivači, a koriste se na potpuno isti način kao i tekstualni pokazivači – klikom. Dobar (i često korišćen u realnom radu) primer je mapa sveta ili nekog manjeg regiona, gde se klikom na neki deo dobiju informacije o njemu.

Hipertekst koncepcija se koristi i u drugim domenima – svaki *Windows help* podsistem ga jako koristi i tako olakšava pronalaženje upravo traženog pojma. Zbog svojih prednosti, kao što je velika širina mogućnosti i jednostavnost upotrebe, mnoge nove aplikacije se pišu tako da kao korisnički interfejs koriste upravo neki *web* pretraživač. Među prvima su tu bile enciklopedije, kao što je *Cinemania* ili *Encarta*. Za proizvođače softvera nije značajno samo ono što možete dobiti, već i *kako* – a najlakše je ako to već znate.

Sve veći broj strana deli svoj sadržaj na nezavisne delove, koji se nazivaju »okviri« (*Frames*). Okviri predstavljaju »prozore u prozoru«. Njima se nezavisno rukuje, tj. svaki po potrebi ima svoje trake za pomeranje. Ako je potrebno da neki od njih odštampate, prvo u njega kliknete (time on postaje aktivan) pa tek onda pozivate komandu *Print*. Nažalost, nema nikakvog znaka koji je okvir trenutno aktivan.

Često se kaže da WWW znači umesto »*World Wide Web*«, u stvari, »*World Wide Wait*«. Ovo ne može biti istinitije – surfovovanje se vrlo lako pretvara u noćnu moru ako su veze spore, ili serveri zagušeni. Zato postoji mogućnost da isključite »skidanje« slika, što je na nekim lokacijama sasvim u redu, jer imaju i tekstualne pokazivače. Uključivanje i isključivanje se obavlja komandom *Toggle Images*,

smeštenom u meni *Links* (malo čudno mesto, zar ne?). Kada isključite slike, prenos strana će se ubrzati.

Pokazivač ne morate »pratiti« u tekućem prozoru. Dovoljno je da na njega kliknete desnim dugmetom, posle čega će se otvoriti meni iz koga treba da izaberete *Open in New Window*. Ovako će se otvoriti novi prozor, gde će strana biti učitana, a vi ćete i dalje videti onu sa koje ste pozvali novu. Ne može se otvoriti baš neograničen broj pretraživača, ali 10-15 ne predstavlja problem (ovo zavisi i od složenosti otvorenih strana, kao i od raspoložive memorije). Moglo bi se reći da je to multitasking u pravom sjaju.

Kao što vidite, sve je jako jednostavno. Da ste do sada već videli glavne stvari u navigaciji – adresiranje i praćenje linkova.

TASTERSKI MENIJI

Ipak, korišćenje Interneta čine lakšim razne druge pomoćne stvari, kao što je, naravno, tasterski meni, bez koga gotovo da više nema ni jednog programa za *Windows*. Vrlo brzo biste primetili da je jako zamorno stalno kucati ili birati adrese iz liste, naročito ako ste upravo »došli« sa nje. Takvim akcijama je namenjen tasterski meni, koji nudi najbitnije navigacione komande.

Slika 4: Tasterski meni u IE 5

Pogledajmo gornju sliku. Kako se krećete po stranama i lokacijama, IE pamti sve njihove adrese. Prva dva tastera na levoj strani služe da se krećete nazad i napred za po jednu već posećenu lokaciju, a to se može obaviti i preko tastature, sa Alt+strelice levo ili desno. Ako želite da se prebacite preko više posećenih lokacija odjednom, otvorite liste lokacija, klikom na malu strelicu okrenutu, nadole pored samog dugmeta. Sledi dugme kojim prekidate učitavanje strane (krug sa znakom X), a njegov ekvivalent na tastaturi je *Esc*. Pored njega je dugme za ponovno učitavanje iste strane (*Refresh*), a za to može da se upotrebni i F5. Poslednji taster u prvoj sekciji ovog menija služi za direktni skok na unapred zadatu početnu stranu (*Home page*, a o tome kako se ona definiše biće pokazano u poglavlju o podešavanjima), a istu namenu ima i *Alt+Home*. Ova strana se odmah učitava i pri samom pokretanju IE-a.

U sledećoj sekciji prvi taster (sa globusom i lupom) služi da vam pomogne u pretraživanju Interneta. Ovaj mehanizam ćemo objasniti kasnije. Sledeća dva tastera su taster koji prikazuje strukturu omiljenih lokacija (*Favorites*) i taster koji prikazuje spisak već posećenih lokacija (*History*) koje ćemo, takođe, naknadno objasniti.

Poslednja sekcija sadrži taster za pozivanje programa za rad sa elektronskom poštrom i konferencijama (*Outlook Express*), koje ćemo detaljno objasniti kasnije. Iza njega je dugme koje trenutno otvorenu stranu šalje na štampanje. Poslednji taster je

namenjen onima koji rade na razvoju *web* strana, i omogućava pregledanje otvorene strane u tekstu formatu ili posebnom alatu (*Front Page*).

Ovaj tasterski meni se može i izmeniti, kao što se mogu izmeniti tasterski meniji u *Word*-u ili *Excel*-u. Dovoljno je da kliknete desnim dugmetom negde na tasterski meni, i iz menija koji se pojavi, izaberete opciju *Customize*.

U tasterske menije spadaju i adresna linija, dugme za prikazivanje liste bitnih Internet lokacija, kao i poseban namenjen slušanju radija preko Interneta (njega ćemo objasniti pred kraj kursa). Uključenje i isključenje ovih menija se vrši ili desnim klikom na neki od njih pa izborom iz menija (uključeni su striklirani), ili preko menija *View/Toolbars*, koji prikazuje isti mali meni.

EXPLORER BAR-ovi

Pomenuti u opisu izgleda ekrana, ovi meniji posebne namene zauzimaju vertikalnu uz levu ivicu prozora, i ne mogu da se premeštaju jednostavnim pomeranjem miša. Iako možete da pomislite da zauzimaju suviše prostora, najverovatnije nije tako – najveći broj Internet prezentacija (strana) je napravljen tako da je optimalna rezolucija za njihovo posmatranje 800x600 tačaka, dok je rezolucija najvećeg broja računara sa 15" i većim monitorima bar 1024x768. Dakle, ima mesta za sve!

Postoji pet menija, koje ćemo opisati pojedinačno u nastavku kursa. Upotreba im je, naravno, jednostavna, a mogu umnogome da olakšaju vaše surfovovanje doprinoseći preglednosti i lakšoj dostupnosti potrebnih podataka. Naravno, ne morate da ih koristite, sve to može da se uradi i na drugi način. Ipak, predstavljaju jednu od jačih strana Internet *Explorer*-a 5, pa vam preporučujemo da pregledate šta nude – velika je šansa da ćete postati njihov srećan korisnik.

PRONALAŽENJE INFORMACIJA

Prvi od ovih menija se naziva *Search*, i namenjen je traženju sadržaja koji vam je potreban. Kao što ste do sada primetili, Internet je zaista ogroman, i nudi toliku količinu informacija da više ne možete lako u njima da se snađete. Da biste došli do onoga što vas zanima, a pri tom ne znate konkretnu adresu dotične strane, najbolje je da koristite alate za pronalaženje informacija.

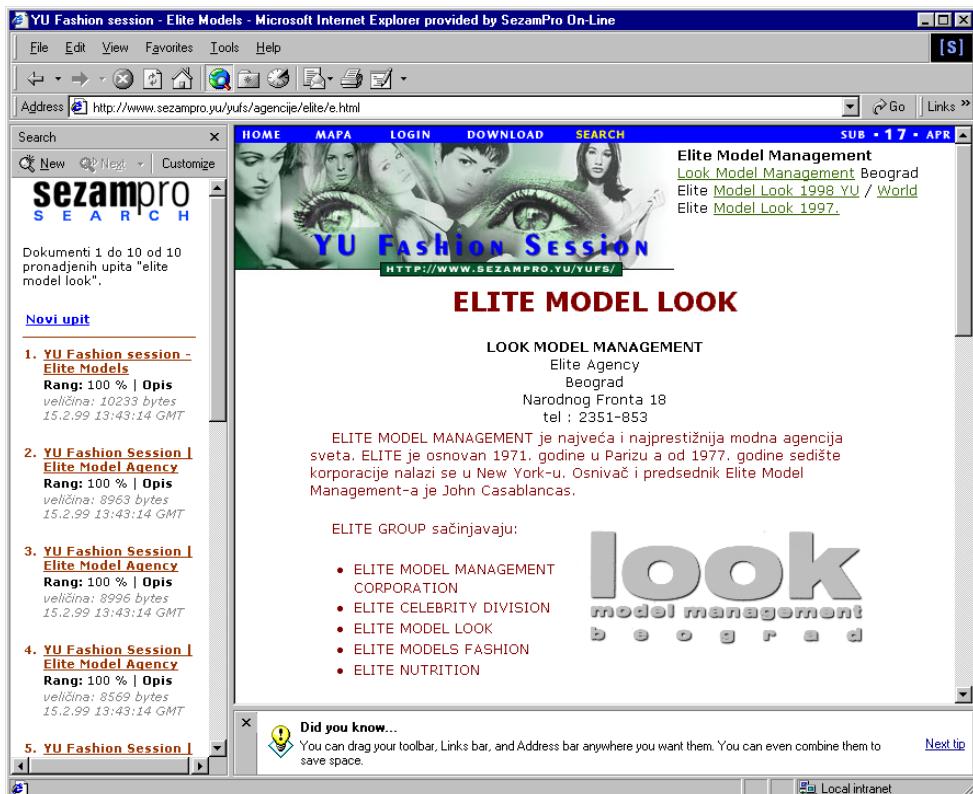
Aktivirajte *Search* meni, klikom na dugme sa globusom i lupom na tasterskom meniju (ili preko menija *View/Explorer Bar/Search*, ili jednostavno sa Ctrl+E preko tastature). Pojavljuje se dijalog kao na sledećoj slici.

Slika 5: Pronalaženje potrebnih informacija olakšava i sam IE

Pošto ovde koristimo prilagođenu verziju IE 5, unešen je i sistem za traženje na srpskom jeziku. Upotreba je jasna: unesete željenu reč (ili više reči), odredite gde će se vršiti pretraživanje, i zatim klikne na dugme Pronađi. Rezultati će se ubrzo pojaviti u obliku liste sa kratkim opisima. Na slici se vidi rezultat pretraživanja sa unetim »elite model look«. U levom delu prozora su prikazani linkovi koji zadovoljavaju uslov pretraživanja, a u desnom je prikazana strana na koju pokazuje prvi link.

Na vrhu se nalazi naslovna linija sa dugmetom za isključenje u desnom uglu, a ispod je mali tasterski meni. Klik na *New* pokreće ponovni unos ključnih reči, *Next* će pronaći sledeći »pogodak«, a *Customize* omogućava podešavanje nekih parametara pretraživanja.

Slika 6: Rezultati pretraživanja

Na Internetu postoje i drugi načini pretraživanja, koji su nastali mnogo pre ovog menija. Taj posao obavljaju takozvani *search engin-i*, tj. Internet lokacije, na koje unosite ključne reči, a one vam vraćaju »pogotke« u obliku liste, na kojoj su najverovatniji na njenom početku. Bez ikakvih problema možete dobiti hiljade i hiljade pogodaka, čisto da se prisetite veličine i moći Interneta. Najpoznatije lokacije ove namene su *Altavista*, *Yahoo!*, *Excite* i drugi (dovoljno je da ukucate ove adrese i odmah ćete se naći na tim lokacijama). Ključ menija za traženje je, u stvari, olakšavanje korišćenja ovih servisa, time što on vaše ključne reči prosleđuje u njima odgovarajućoj formi. Dakle, sam IE ne pretražuje ništa – to obavljaju drugi.

Postoji još jedan način za traženje informacija, koji omogućava da ne idete ni kroz meni za pretraživanje niti da odlazite direktno na Altavistu ili neku drugu lokaciju za traženje. Dovoljno je da u adresnom polju ukucate oznaku pretraživača (recimo, *av* je za Altavistu), i da zatim navedete ključne reči. Tako, ako treba da pronađete proizvođače ženskih čarapa, a to želite da uradite koristeći Altavistu, u adresno polje ćete jednostavno ukucati »av female stockings factories«. Kompletну listu podržanih pretraživača dobijate klikom na *Links* meni i biranjem komande *Quick Search.exe*. Pojavljuje se dijalog u kome možete da napravite i izmene skraćenica ako je potrebno, da ih obrišete ih ili dodate nove.

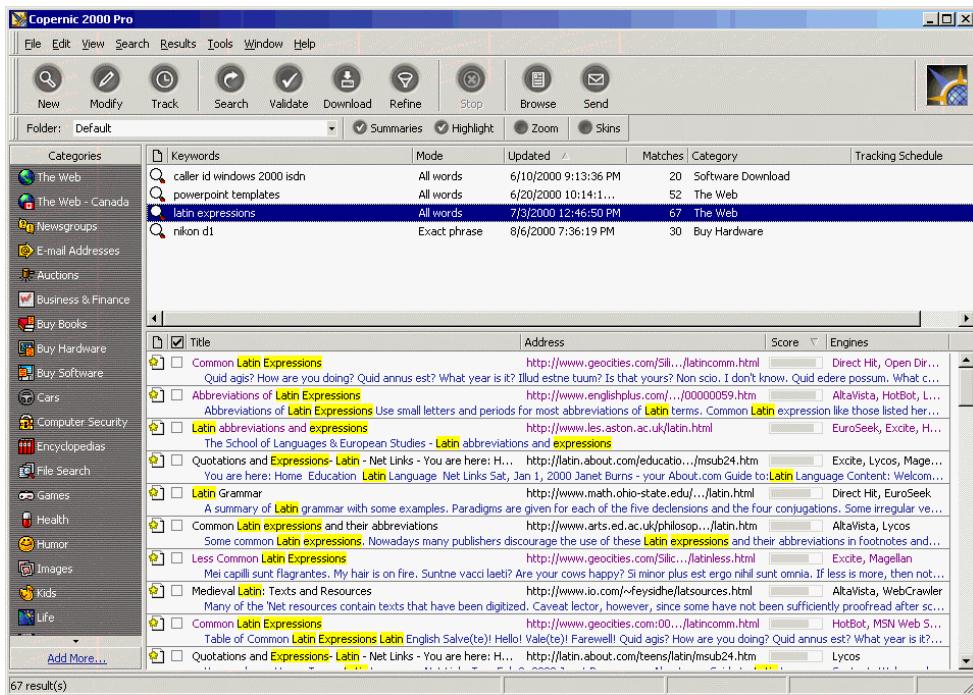
Na kraju, svakako vam preporučujemo i da pogledate uputstva koja svaki od ovih pretraživača imaju, a koja će vam pomoći da brže i lakše dođete do željene informacije. To su, uglavnom, logički operatori, kao i navodnici, znaci »+« i »-« i drugo. Informacije, koje su vam potrebne, mogu da budu ograničene na neku zemlju – za Jugoslaviju obavezno isprobajte domaći pretraživač Internet Krstaricu, na lokaciji www.krstarica.co.yu. Veliki pretraživači imaju i »lokalne ispostave« – ako vam je potrebno nešto u Italiji, probajte npr. www.yahoo.it.

COPERNIC 2000 PRO

Pretraživanje Interneta, kao što ćete ubrzo i sami zaključiti, zna da bude vrlo zamoran posao, jer u ogromnoj količini informacija treba da se izdvoje najbitnije. Neophodno je da se to obavi što efikasnije, jer nije redak slučaj da ćete u potrazi obići i nekoliko pretraživača, da biste povećali šanse za uspeh. Po oceni mnogih (među koje ubrajam i moju malenkost), daleko najbolji alat za pronaalaženje informacija na internetu je *Copernic 2000 Pro*. Prednost koju ovaj program donosi je jedinstveno unošenje ključnih reči prema kojima se vrši pretraga, slanje tog upita na praktično sve odgovarajuće pretraživače na Internetu (i na one za koje nikad niste čuli), a potom sve odzive sumira u listu na jednom mestu. Klik na neku od stavki (ili više njih), otvara vaš pretraživač i automatski je učitava.

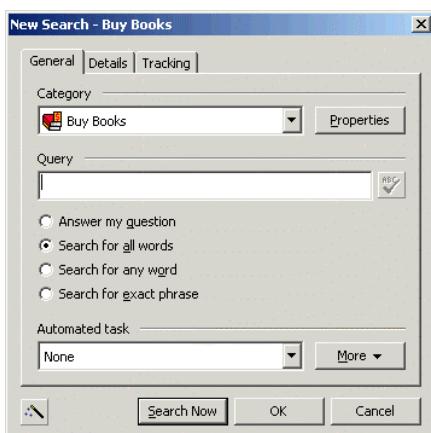
Pored ovakvog načina rada i pored izuzetne jednostavnosti upotrebe, *Copernic* sadrži i nekoliko desetina kategorija pretraživanja, kao što su vesti, kupovina knjiga, softvera, hardvera, sport, putovanja, dečiji sadržaji i mnogo toga drugog, a naravno, mogu da se definišu i nove. Ključ ovih kategorija je da, ako npr. hoćete najnovije vesti, one će biti preuzete ne samo sa pomenutih pretraživača, već i sa lokacija velikih svetskih časopisa i informativnih agencija. Pa možete li da poželite još nešto? Redovnim preuzimanjem novih definicija sa *Copernic* sajta ne morate da razmišljate o tome da li ste nešto propustili. Verujte na reč, ovo je zlata vredan program, koji zaista vredi imati!

Ekran je, kao što se vidi na slici, podeljen na tri glavna dela, smeštena ispod tasterskog menija. Sa leve strane su postojeće kategorije po kojima možete vršiti pretraživanje, a *Copernic* »zna« koje među njima su dobre lokacije za dobijanje informacija.

Slika 7: Copernic 2000 Pro

Ako npr. kupujete knjigu, kliknite na kategoriju *Buy books* i pojaviće se upit za ključne reči koje unosite u polje *Query*. Ispod je lista sa četiri stavke, sa koje birate kakve rezultate želite da dobijete – oni u kojima je odgovor na vaše pitanje, oni u kojima su zastupljene sve tražene reči u bilo kom redosledu, oni koji sadrže bar neku od zadatih reči, ili samo oni u kojima se pojavljuje tačno onakav niz reči kakvog ste ga vi uneli. Klik na *Search now* pokreće pretraživanje, a progres možete da posmatrate u novom prozoru.

Slika 8: Primer pretraživanja

Desno od liste sa kategorijama se, u gornjem delu, nalazi prozor u kome je smeštena lista upita koje ste kreirali, ispod koje je lista rezultata koja se prikazuje kada na neki od upita kliknete. Ove liste se čuvaju i kada izađete iz programa, a mogu se i brisati označavanjem i pritiskom na *Delete*.

Pomenimo i tasterski meni na vrhu, koji sadrži dugme *New*. Njega koristite da biste napravili upit koji ne spada ni u jednu od ponuđenih kategorija. Tu su i *Modify* kojim prepravljate postojeći upit i druge komande. Posebno je zgodno slanje liste pogodaka elektronskom poštom, *Send* dugmetom na desnoj strani.

OMILJENE LOKACIJE

Sledeći *Explorer* bar služi za pamćenje lokacija koje nameravate ponovo da posetite i zove se *Favorites*. On obavlja kompletну funkciju istoimenog menija, koji je i dalje tu zbog navika onih koji su koristili prethodne verzije IE-a. Može se pozvati preko menija *View* ili sa *Ctrl+I*.

Kada se nalazite na nekoj lokaciji koja vas može opet zanimati, možete zapisati i kasnije opet ukucati, ili, eventualno, pozvati iz liste već posećenih. Međutim, ovo rešenje nije nimalo fleksibilno, a jako je i zamorno. Najbolje je da lokaciju od interesa zapamtite u meniju *Favorites*. Pogledajmo kako izgleda na sledećoj slici.

Slika 9: Sistem za pamćenje omiljenih lokacija na Internetu

Na vrhu je već jasna naslovna linija. Ispod se nalaze dva ključna tastera (*Add* i *Organize*), ispod kojih je dalje struktura fascikli za bolju organizaciju strana. Možda će vam se učiniti da je nepotrebno imati fascikle i podfascikle za smeštanje ovih pokazivača, ali verujte da nije tako. Praksa pokazuje da se ove strane brzo gomilaju tako da je kasnije vrlo teško snaći se u njima. Ne samo da su potrebne fascikle, već, najčešće, i podfascikle. Između ostalih, ovde vidimo i fasciklu *Links*, kojoj možemo

da pristupimo i preko tasterskog menija (ako je prikazan). U nju smeštate naj-češće posećivane lokacije.

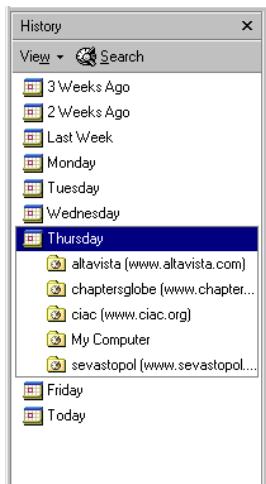
Korišćenje je više nego jednostavno. Kada se nalazite na strani koju želite da sačuvate, jednostavno kliknite na *Add*. Ako sada samo kliknete na *OK*, snimićete lokaciju koju kasnije, najverovatnije, treba da premestite u neku fasciklu – inače će brzo doći do gomilanja i gubitka preglednosti. Ime se pojavljuje u polju *Name*, u kome možete da ga i izmenite pre snimanja. Ako kliknete na dugme *Create in*, pojaviće se struktura fascikli. Dovoljno je da kliknete na onu u kojoj pokazivač treba da se smesti i sve završite sa klasičnim *OK*. Ako je potrebno, odmah možete da napravite i novu fasciklu klikom na *New Folder*. Jednostavno, zar ne?

Primetimo da se u ovom dijalogu vidi i opcija *Make available offline*. Sada već znate da je potrebno da se priključite na Internet da biste na njemu gledali sadržaj. Međutim, da bi se prikazivanje ubrzalo, IE već pregledani sadržaj privremeno smešta na vaš lokalni hard disk. Pa zašto onda ono što je već viđeno ne bismo mogli da pogledamo i bez povezivanja sa Internetom? Naravno da možemo. Upravo taj način se naziva *Offline rad* (rad bez uspostavljenе veze). Kada ovu opciju uključite, možete da kliknete na dugme *Customize* i odredite njen način delovanja. Pomoću ove opcije možete naložiti samom *Internet Explorer*-u kada i koliki obim sadržaja da sam preuzme, bez vaše pomoći, koji ćeće vi onda gledati naknadno, bez potrebe za povezivanjem sa provajderom. Na taj način, nije nikakav problem da vaš računar najvećom mogućom brzinom sam »pokupi« lokacije od interesa, recimo u 3 ujutru, a da vi, posle, danju, vidite šta tu sve ima.

Klik na *Organize* omogućava organizaciju već snimljenih strana. Pred vama će se pojaviti dijalog u kome ćete moći da premeštate i brišete strane i fascikle, kao i da ih reimenujete. Nove fascikle, jasno, mogu lako da se dodaju. Klik na bilo koju fasciklu ili stranu prikazuje i njene osnovne informacije, uključujući datum modifikovanja.

VEĆ POSEĆENE LOKACIJE

Kao što ste već videli, lokacije koje ste posetili nalaze u padajućoj listi adresnog polja. Međutim, ta lista je ograničena i neorganizovana. Zato možete uključiti *Explorer bar* sa istorijom posećenih lokacija (*History*), koji uključujete i isključujete preko menija *View* ili sa *Ctrl+H*. Prikazan je na sledećoj slici.

Slika 10: Spisak lokacija koje ste posetili određenog dana ili nedelje

Ovde su stvari sasvim jasne. Sve se odvija automatski, dakle IE sam pamti lokacije koje ste posetili u poslednjih mesec dana i smešta ih u odgovarajući deo. Poslednja nedelja se deli po danima, za razliku od prethodne tri. Klik na neki dan ili nedelju otvara listu sa posećenim adresama, na koje skačete jednim klikom. Pored ovakvog sortiranja po danima, klikom na taster *View* možete iz prikazanog menija da izaberete i druge: po lokaciji (*by site*), po broju posećivanja (*by most visited*) i po redu današnjih poseta (*by order visited today*).

FASCIKLE

Dolazimo do *bar-a* nazvanog *Folders*, tj. fascikle. Vreme je da vam kažemo da između IE-a i *Windows Explorer-a* postoje ozbiljne sličnosti, tj. da je to umnogome isti program. Zato nije čudno što je ugrađena podrška za prikazivanje bilo kog sadržaja, pa i onog na vašim diskovima ili mreži. Zaista nije potrebno da se objašnjava ni način upotebe niti bilo šta drugo – sve je jasno na prvi pogled, a koristi se na isti način kao i *Windows Explorer*.

KRATKI SAVETI

Kao i u ostalim *Windows* programima, odomačio se sistem prikazivanja kratkih saveta (*Tips*) na početku rada. Ove savete možete da uključite preko menija *View/Explorer Bars/Tip of the day*. Tu ćete (na engleskom jeziku, nažalost), naći dosta korisnih saveta. Prozor se otvara u donjem desnom uglu i ne zauzima puno korisnog prostora (prikazan je na sledećoj slici). Klikom na *Next tip* prikazujete sledeći savet, u slučaju da hoćete da ih vidite više odjednom.

Slika 11: Mali saveti velikih majstora

RAD BEZ POVEZIVANJA

Kao što je pomenuto u ranijem tekstu, IE može da se koristi i ukoliko niste priključeni na Internet. Taj način rada se naziva *Offline* i tada se podaci čitaju sa vašeg hard diska, iz takozvanog »keša«. Keširanje je proces snimanja podataka u brzu međumemoriju, u slučaju da opet zatrebaju, odakle se onda pozivaju mnogo brže. Kada pokrenete IE, a u tom momentu niste priključeni na Internet, pojaviće se dijalog kao na slici ispod. Pitanja su sasvim jasna, a ono što je nama značajno je dugme *Work Offline*, koje omogućava rad sa podacima koji se nalaze na disku.

Slika 12: Da li želite da se povežete na Internet?

Rad je isti kao i kada je veza uspostavljena. Na spisku omiljenih lokacija (*Favorites*), recimo, lako možete razlikovati koje strane imate u kešu a koje ne. One koje su snimljene (dakle, posećene ranije) su ispisane crnom, a one koje nisu, sivom bojom.

PODEŠAVANJA

S obzirom na velike mogućnosti podešavanja, treba ih što bolje prilagoditi individualnom korisniku, zar ne? Do njih se dolazi preko menija *Tools/Internet Options*. Ukratko ćemo ih objasniti.

Na kartici (*tab-u*) *General* se u prvom polju unosi adresa početne strane (*Home Page*), o kojoj smo već govorili. Klik na *Use Current* unosi stranu koja je trenutno otvorena, *Use Default* će u to polje uneti standardnu Microsoft-ovu stranu, dok *Blank* određuje

da se ne učitava nijedna. U sekciji *Temporary Internet Files* možete da obrišete sve što je smešteno na vašem disku tokom surfovanja, klikom na *Delete Files*, a klikom na *Settings* podešavate veličinu odvojenog prostora na disku za ove fajlove, kao i eventualne parametre njihovog automatskog osvežavanja. Poslednja sekcija, *History*, određuje koliko dugo (u danima) će se čuvati adrese lokacija koje ste posetili. Klik na *Clear History* ih sve briše (praktično je ukoliko ne želite da neko vidi šta ste vi gledali). Dugmetom *Colors* podešavate boje koje se koriste u navigaciji, a sa *Fonts*, vrste slova. *Languages* određuje koji jezik se primenjuje, a *Accessibility* uključuje parametre rada namenjene ljudima sa nekim fizičkim ograničenjima.

Kartica *Security* određuje nivo sigurnosti vašeg rada, uključujući tu i zabranu posećivanja nekih lokacija. Kao što znate, uvek postoje ljudi koji iz raznih razloga žele da drugima učine nešto loše – često i iz čiste zabave, a ne samo iz koristi. Ovim parametrima podešavate otvorenost vašeg sistema. Kartica *Content* ima sličnu namenu, ali se ograničenja vrše prema sadržaju. Koristeći ove parametre možete da zabranite deci (ili suprugu) da posećuju lokacije pornografskog sadržaja. Pored toga, tu su i načini vaše identifikacije na Internetu (recimo, za plaćanje preko kartice).

Kartica *Connections* omogućava rukovanje vezama sa provajderom kao i u Dial-Up Networking-u, u samom Windows-u. Kartica *Programs* omogućuje izbor programa za određene namene, kao što je program za elektronsku poštu ili pozive preko Interneta. Kartica *Advanced* omogućava podešavanje mnogih »sitnih« ali bitnih parametara IE-a.

MENIJI

Iako smo se već dotakli nekih od menija i njihovih stavki, ipak moramo da se osvrnemo na njihove komande koje do sada nisu pomenute. Krenimo redom...

U meniju *File* se nalaze mnoge standardne komande, koje srećete i u drugim Windows programima. Komanda *New* krije podmeni u kome je za vas, sada, najbitnija prva stavka – *New (Ctrl+N)*, koja otvara novi IE prozor sa istim sadržajem. Ostale su vezane za druge programe koje ćemo objasniti u nastavku kursa. *Open (Ctrl+O)* otvara novu lokaciju pa možete da je koristite ako ste isključili adresno polje. Komanda *Edit with...* je namenjena ljudima koji rade na razvoju web strana i otvorice tekuću stranu u tekstualnom obliku, pogodnom za ispravljanje.

Komande *Save* i *Save As*, naravno, snimaju tekuću stranu, ali tu ima još ponešto. Dijalog za snimanje je sasvim poznat, ali je potrebno da se obrati pažnja na listu *Save as type*. Opcija *Web page, complete* će snimiti sve što se na strani nalazi, uključujući tekst, slike i ostalo. Kada otvorite ovako snimljenu stranu, biće identična onoj kada ste na vezi. Opcija *Web Archive for email* stranu čuva na poseban način koji je pogodan za slanje elektronskom poštom. Opcija *Web page, HTML only* snima samo tekst i formatiranje strane, bez slika i ostalih objekata. Opcija *Text File* snima samo tekst, bez ikakvih formata, u običan TXT dokument.

Opcija *Page Setup* nudi određivanje izgleda strane na papiru, dok sa *Print* otvorenu Internet stranu možete da odštampate. Komandom *Send* možete da posaljete dotičnu stranu elektronskom poštom (*Page by E-mail*), možete da pošaljete samo adresu (*Link by E-mail*) ili smestite odgovarajuću prečicu na radnu površinu (*shortcut to Desktop*). *Import* and *Export* mogu da uvedu i izvedu listu omiljenih lokacija, kao i posebnih datoteka sa informacijama, koje koriste lokacije koje ste posetili, a one se zovu kolačići (*cookies*). Kolačići su obično tekstualne datoteke, koje koristi neka lokacija, da bi vas prepoznala kada se ponovo priključite na nju. Komanda *Properties* prikazuje osnovne informacije o otvorenoj strani. *Work Offline* vas isključuje sa Interneta, a *Close* isključuje ceo pretraživač.

U meniju *Edit* se nalaze standardne komande – iseci, kopiraj, zapešti, označi sve (*Ctrl+A*) i nađi (*Find*, koji pronađe zadati tekst na otvorenoj strani).

Meni *View* je praktično već objašnjen. Bitna je komanda *Text size*, kojom možete da menjate veličinu teksta u prikazu strane (ako vam je veličina neodgovarajuća). Sa *Source* možete da vidite definiciju strane, ali to treba samo onima koji ih razvijaju. Takođe je korisna i komanda *Full Screen* (F11), kojom se iskorišćava najveća moguća površina ekrana za surfovovanje – jedino što ostaje vidljivo, osim radnog prostora, je mali tasterski meni.

Meni *Favorites* ne moramo da opisujemo, jer je ekvivalentan istoimenom posebnom meniju (*Explorer bar-u*). Meniji *Tools* i *Help* nam nisu od prevelikog značaja.

OUTLOOK EXPRESS 5

U prvom poglavlju smo već govorili o elektronskoj pošti. Da se podsetimo, radi se o jednom od najčešće upotrebljavanih servisa Interneta. Kako raste broj korisnika računara, koji su, naravno, sve češće priključeni na Internet, sve se više koristi elektronska pošta. Tako i slanje običnih pisama, koje je ionako dosta opalo pojmom telefona, više nije moderno.

Elektronska pošta je neprevaziđena u fleksibilnosti i brzini. Jednu istu poruku možete da pošljete neograničenom broju primaoca, a u normalnim uslovima, te poruke na odredište stižu u periodu od »praktično trenutno« do »nekoliko minuta«, bez obzira gde se u svetu nalazili pošiljalac i primalac. Nažalost, ovaj sistem nije baš 100% pouzdan (iz raznih tehničkih razloga, u koje nećemo ulaziti), ali je i dalje neuporedivo pouzdaniji od bilo kakve obične pošte. Posebna prednost je što ovim porukama možete da pridružite bilo kakve datoteke, što se obilato koristi za slanje dokumenata (koji se po primanju mogu i editovati, za razliku od papirnih) i slika.

Postoje mnogi programi ove namene – *e-mail* je, uostalom, servis koji je nastao još pre samog Interneta. Jedan od najjednostavnijih programa za korišćenje, zaista velikih mogućnosti, je *Outlook Express 5*, koji se dobija u paketu uz IE 5. Ovde ćemo objasniti kako se u njemu radi i sasvim smo sigurni da ćete, čim se naviknete na ovaj vid komunikacije, ubedljivati i druge da ga upotrebljavaju. Lično poznajem i neke sredovečne ljude koji su kupovali PC računare samo zbog elektronske pošte – kada je potrebno da se komunicira sa nekim u inostranstvu, nema jeftinijeg načina!

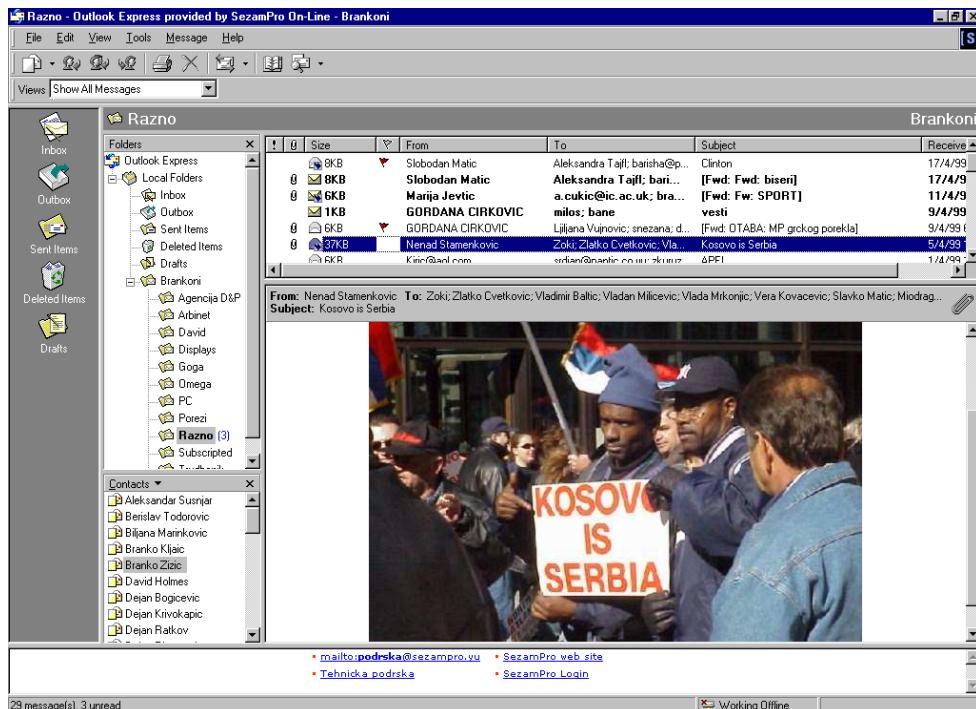
PROZOR ZA RAD I NJEGOVI ELEMENTI

Pogledajte sliku na kojoj je prikazan prozor ovog programa. Ne brinite, ništa nije tako komplikovano kao što izgleda – ove delove možete da uključujete i isključujete po želji. Detaljno ćemo ih opisati u toku kursa, a kako se koji uključuje ili isključuje, videćete u poglavlju o podešavanjima.

Gornje delove prozora ne treba mnogo objašnjavati. To su standardna naslovna linija, u kojoj se nalazi i nešto informacija, sa kontrolnim tasterima programa. Ispod su meniji i tasterski meni, koji su, takođe, standardni delovi opreme *Windows* programa i detaljno ćemo ih opisati kasnije. *Views* padajuća lista služi za izbor poruka koje će se videti u listi. Siva vertikalna linija na levoj strani predstavlja poseban meni za brz pristup određenim fasciklama (*Outlook Bar*), koje služe za organizaciju poruka, a desno, na vrhu, je horizontalna siva traka, u kojoj se ispisuje otvorena fascikla i korisnik programa (*Folder Bar*). Desno od nje je upravo struktura tih fascikli (*Folder List*), ispod koje je adresar (*Contacts*). Pored njih se nalaze još dva prozora – gornji je lista poruka u izabranoj fascikli (na slici je to fascikla Razno), ispod koga je prozor u kome se vidi sadržaj izabrane poruke (*Preview Pane*), koji

može da se nalazi i pored (*Beside messages*). Na samom dnu ekrana je informacioni deo (*Info Pane*), ispod koga je statusna linija (*Status Bar*). Sve delove, osim liste poruka, možete da uključite i isključite komandom *View/Layout*.

Zaista nije ništa komplikovano – sve ćemo vam objasniti.

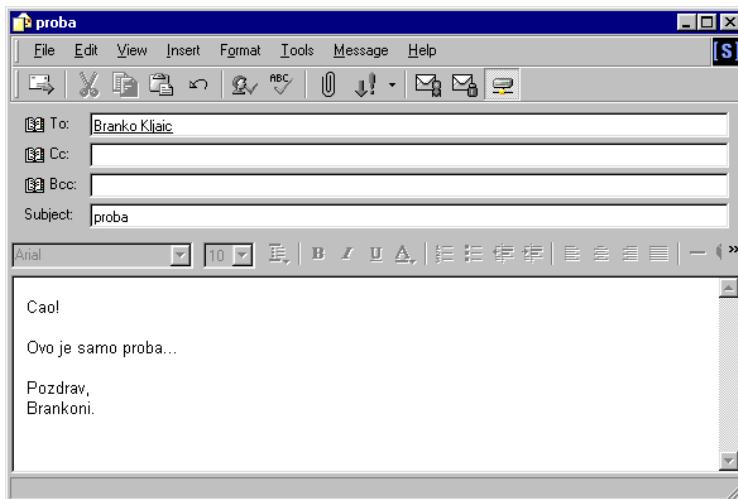

Slika 13: Outlook Express 5 prozor za rad

KREIRANJE PORUKA

Dobro, dosta je bilo uvoda, pređimo na pravu stvar! Hoćemo da »mejlujemo«, zar ne? Nema problema.

Nova poruka se kreira klikom na prvu ikonu tasterskog menija ili kombinacijom *Ctrl+N*. Namenu strelice ćemo objasniti malo kasnije (jasno vam je da je u pitanju otvaranje nekog menija). Pred vama se pojavljuje sledeći prozor:

Slika 14: Prozor za kreiranje poruke

Kao što vidite, ovaj prozor ima sve elemente standardnog programa. Za nas su najbitnija polja koja popunjavamo.

Prvo polje je *To*, u koje unosimo adresu primaoca. Adresa ima oblik *ime@domen*, kao što je recimo brankoni@sezampro.yu. Ime može da bude bilo šta (ali bez blanka i još nekoliko znakova), mada ozbiljni korisnici koriste kombinaciju imena i jedno ili dva slova prezimena, ili obrnuto, kao što je, recimo, bkljaic, brkljaic, kljaicb i slično. Naravno, ništa vas ne sprečava da vam korisničko ime bude gremlin, bure, cvet, pacov ili bilo koje drugo. Velike firme, koje otvaraju naloge za sve zaposlene, često koriste kombinaciju *ime.prezime@firma.com*. Znak @ se čita kao »et« (engleski *at*) i znači »kod«. Domen je obično ime provajdera ili te firme. Primalac ne mora da bude samo jedna osoba, već može da se unese i nekoliko adresa, razdvojenih zarezom ili tačka-zarezom. Zašto je na ovoj slici ime primaoca drugačije - nema ni znaka @? Razlog tome je što je OE prepoznao ime u vašem adresaru i zato ga je ovako prikazao i podvukao. O tome će biti više reči kasnije.

Sledi polje *Cc (Carbon Copy)*. U njega, takođe, unosimo ime primaoca, ali će taj primalac znati da poruka nije namenjena prevashodno njemu, već je tu iz, recimo, kontrolnih razloga. Možete, na primer, ako šaljete bitnu poruku klijentu, u *Cc* polje uneti adresu svog šefa ili ostatka tima tako da svi znaju o čemu se radi.

Na redu je polje *Bcc (Blind Carbon Copy)*. Ovo polje ima istu namenu kao i *Cc*, ali sa bitnom razlikom – primalac ne zna ko je još dobio ovu poruku. U prethodna dva slučaja svaki primalac vidi i ko su ostali primaoci, dok onaj ko je naveden u polju *Bcc*, to ne vidi.

Poslednje polje je *Subject* i namenjeno je kratkom opisu sadržaja. Ovaj sadržaj se vidi i u listi primljenih poruka.

Ispod ovih polja nalazi se prostor za tekst vaše poruke. Kucate je na isti način kao i u bilo kom programu za obradu teksta. Programi su napredovali pa sada možete da

koristite i različita formatiranja koristeći tasterski meni iznad ovog prostora – podebljana, iskošena, slova raznih veličina i fontova, poravnavanja teksta, pa čak i ubacivanje hiperlinkova, slika i pozadina, više nisu nikakav problem. Nema potrebe da objašnjavamo namenu ovih tastera, jer su njihove akcije jasne svakom ko je pokrenuo program *Wordpad* ili *Word* (ako ste završili kurs *Windows - a*, onda sigurno jeste).

Sada ćemo objasniti glavni tasterski meni koji služi za pisanje poruka. Prvo dugme (*Send*) služi da poruku pošljete (u stvari smestite u *Outbox*). Sledeća četiri dugmeta su jasna.

Dolazimo do dugmeta na kome je glava i štrikla, a služi za proveru imena (*Check Names*). OE je inteligentan program i u njegovim poljima postoji automatsko popunjavanje prepoznatog sadržaja, baš kao i u adresnom polju IE-a. Ali, omogućeno je i da unesete samo neki deo imena ili adrese koje se već nalazi u adresaru, a zatim kliknute na ovo dugme (ili *Ctrl+K*). Adresar će biti pretražen i pojaviće se ime i prezime primaoca koji odgovara. Tako, da biste poslali poruku Branku Kljaiću koga imate u adresaru, dovoljno je da otkucate »klj« i zatim kliknute na dotično dugme, posle čega će se pojaviti podvučeno njegovo puno ime i prezime.

Sledi dugme za proveru ispravnosti otkucanog teksta, ali nažalost, samo na engleskom jeziku. Ipak, ako šaljete poruke na engleskom (u inostranstvo), ova provera je od velike koristi.

Stižemo do dugmeta na kome je spajalica. Ono služi za pripajanje datoteka samim porukama. Kada kliknete na njega, pojavljuje se standardni *Open* dijalog, u kome birate datoteku koju želite da pošljete. Kada izaberete datoteku (kojih može da bude i više, kombinujte sa *Ctrl* i *Shift* kao u *Windows Explorer*-u), kliknite na *Attach* i operacija je već gotova. Ne može biti jednostavnije! Ako istovremeno vidite otvorenu poruku i *Windows Explorer*, datoteke možete i da odvušete mišem (*Drag and Drop*) u prozor poruke. Rezultat je potpuno isti. Ispod polja *Subject*, pojavljuje se još jedno polje *Attach*, u kome su prikazane priključene datoteke.

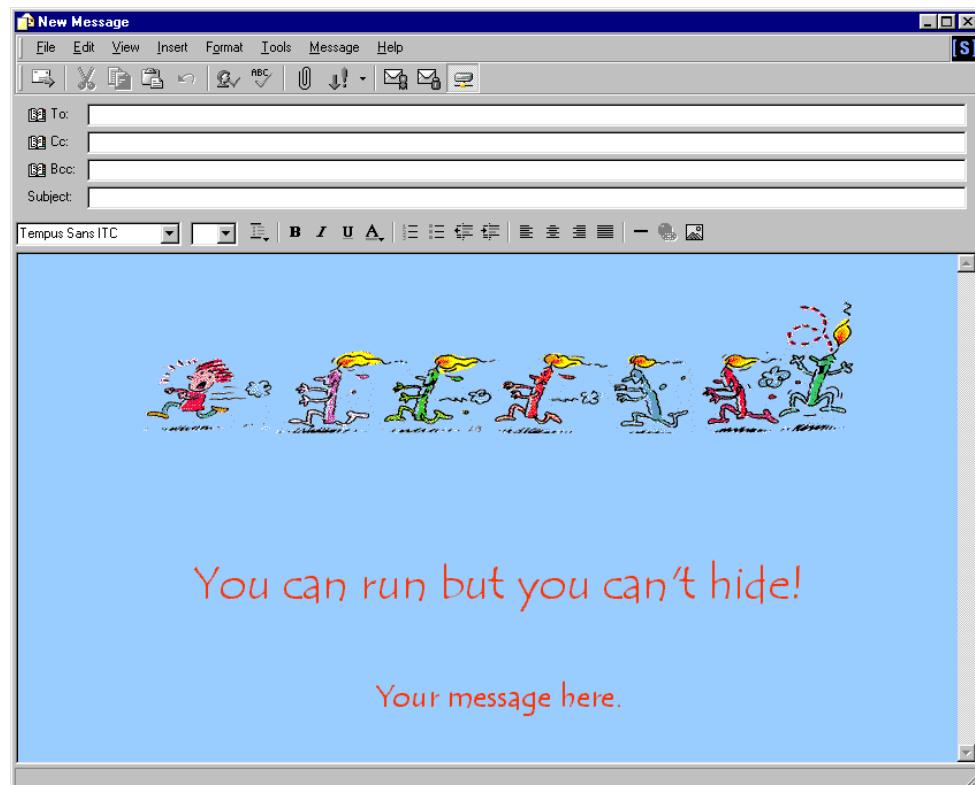
Na redu je dugme sa ucrtanim znakom uzvika, kojim određujemo prioritet poruke. Povremeno je bitno da primalac odmah uoči da je poruka hitna pa je tada praktično da bude tako i označena. Uzastopnim klikovima na ovo dugme, menjate prioritet: visok (*High*), normalan (*Normal*) i nizak (*Low*). Drugi način promene prioriteta se sastoji u tome da kliknete na strelicu na dugmetu i sa padajuće liste izaberete odgovarajuću stavku. Ovo označavanje nije ni od kakvog značaja za brzinu prenosa poruke, ali je vizuelno značajna za primaoca.

Sve su veći problemi oko sigurnosti i privatnosti podataka na Internetu, naročito što je u velikom porastu slanje poverljivih podataka ovim putem. I OE ima par alata koji će pomoći da vaše poruke ostanu skrivene od očiju neželjenih lica i prevaranata. Dugme sa kovertom i čovečuljkom služi da se poruka digitalno potpiše tako da se uvek zna ko je kreator, i izbegnu moguće prevare. Prethodno treba da »nabavite« taj digitalni potpis preko Interneta, na lokaciji

<http://www.microsoft.com/isapi/redir.dll?prd=OutlookExpress&pver=5.0&ar=cert>. Sledeće dugme služi da se poruka zaštići šifrovanjem.

Poslednje dugme (sa nacrtanim hard diskom) služi da se odredi da li radite u *offline* ili *online* režimu.

Posvetimo se malo i ulepšavanju poruka. Već je pomenuto da one mogu da se obogate na različite načine, ali ne morate sami da razmišljate o tome – OE ima nekoliko lepih »formulara« koji će ulepšati mnoge poruke. Nazivaju se Stationery, a do njih se dolazi klikom na strelicu nadole, pored ikone za kreiranje nove poruke. Na slici se nalazi rođendanska čestitka, a ostale najbolje da pregledate sami.

Slika 15: Predefinisane pozadine mogu ulepšati poruku

Ostao je još jedan detalj u pisanju elektronske pošte, a to je jezik posebnih skraćenica i znakova koji se vremenom udomačio. Iako je njihov spisak veliki, uglavnom se koristi samo nekoliko. **:)** i **:**) znači smeh (u poslednjem je »zaboravljen« nos). Slično tome, **:>** je zloban smeh. Ako želite da pojačate utisak (mnogo smeha), povećate broj usana: **:)))** ili **:>>**. možete da budete i tužni – **:(|** ili **:(((**. Sasvim malo zloban osmeh je **;)**, a umesto očiju se koristi i **B** kod ljudi koji nose naočare, npr. **B**). Ima i drugih znakova, kao što je manje korišćeni **10x** za hvala (na engleskom se čita slično kao »*thankss*«). Lista je verovatno neograničena. Smislite nešto i sami!

POVEZIVANJE

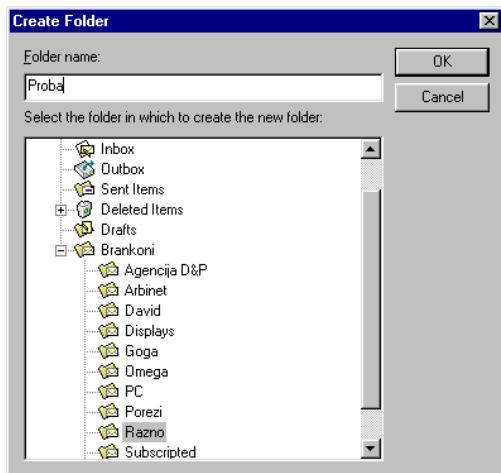
Jasno, da bi se konačno izvršilo slanje ili primanje poruka, morate da budete povezani sa svojim provajderom. Ovaj deo se obavlja preko programa za *Dial-Up* veze, koji je već objašnjen uz IE. Jedino što treba da znate je da i OE možete da radite u *Offline* (nepovezanom) režimu, koji se obično i upotrebljava. Razlog tome je jednostavan – zašto biste bili na otvorenoj vezi povećavajući svoj telefonski račun i trošili vreme kod provajdera, kad možete da napravite svoje poruke i onda da ih sve odjednom pošaljete.

Da bi se vaše poruke poslale, a primljene preuzele, prvo je potrebno da se podese dva osnovna parametra. Ova razmena se obavlja preko takozvanih dolaznih i odlaznih servera. Svaki provajder, naravno, ima svoje tako da ćete njihova imena naći u dobijenoj dokumentaciji. Pristupa im se iz menija *Tools/Accounts/Mail*, gde iz liste birate svog provajdera. Zatim kliknite na *Properties*, pa na karticu *Servers*. U polja *Incoming mail* i *Outgoing mail* unosite imena tih servera.

Kada pokrenete OE, ako niste na vezi, pojaviće se dijalog, koji vam nudi da se uključite na Internet ili da radite u nepovezanom režimu. Za ovaj drugi kliknite na *Work Offline*, a zatim na *Hide* da uklonite sledeću poruku. Ako želite da se povežete na Internet, da biste, recimo, preuzeli eventualno prispele poruke, koje vas strpljivo čekaju kod provajdera, i poslali vaše, kliknite na *Connect*. Režim rada možete, u bilo kom trenutku, da odredite preko menija File i komande *Work Offline*.

FASCIKLE

Nalazite se ispred ekrana već prikazanog u poglavљу »Prozor za rad i njegovi elementi«. Poruke možete da smestite u fascikle, od kojih su neke sistemske, a koje možete i sami da pravite. Na sledećoj slici, fascikla Brankoni i sve njene podfascikle su napravljene kasnije. Objasnimo, za početak, sistemske, koje ne mogu da se obrišu niti preimenuju.

Slika 16: Dodavanje nove fascikle

Inbox je fascikla koja će prihvati sve novopristigle poruke sa servera, nakon što pokrenete razmenu (slanje vaših i preuzimanje pristiglih). Jednostavnim klikom na njenu ikonu ili fasciklu (u prikazanoj strukturi na desnoj strani) dobijete prikazan njen sadržaj, tj. listu poruka. Fascikla *Outbox* čuva vaše poruke, koje su spremne za slanje, a biće poslate kada se povežete sa svojim provajderom. *Sent Items* prihvata sve poruke koje ste VEĆ poslali, u slučaju da treba da ih arhivirate, pregledate ili šaljete ponovo nekom drugom. Poruke, naravno, mogu i da se brišu, posle čega ih prihvata fascikla *Deleted Items*. Ona se ponaša isto kao i kanta u *Windows-u*, tj. neće izbrisati sadržaj dok to eksplisitno ne zahtevate. Nikad nije na odmet sigurnost i dvostruka provera... Brisanje poruka iz nje se obavlja sa *Edit/Empty Deleted Items Folder*. Poslednja sistemski fascikla je *Drafts*, koja je namenjena čuvanju još nezavršenih poruka, tako da kasnije možete da nastavite da radite na njima, čak i posle nekoliko dana. Ako u toku pisanja poruke pritisnete *Esc*, OE će vas pitati da li da sačuva njene promene.

Ako se u nekoj fascikli nalaze nepročitane poruke, one će biti označene podebljanim slovima, a broj takvih poruka će biti prikazan u zagradi pored imena fascikle, koja će, takođe, biti prikazana podebljanim slovima. Posle zadatog broja sekundi pregledanja neke poruke, ona postaje »pročitana«. Ako želite da vidite broj svih poruka, u svim fasciklama, kliknite na *Local Folders*, pa ćete ih na desnoj strani videti, za svaku fasciklu posebno, u obliku liste. Pored toga, neke poruke možete da »proglasite« pročitanima ili nepročitanima. Dovoljno je da desnim klikom na poruku (ili više označenih poruka, što se postiže sa *Ctrl* i *Shift* na uobičajen način), iz menija koji se otvara, izaberete *Mark as Read* ili *Mark as Unread*.

Već ste primetili da liste poruka u fasciklama imaju zaglavlj, sa navedenim datumom, posiljaocem, opisom i drugim elementima. Pri pregledanju liste poruka ove kolone su nezamenljive, a prema njima može da se vrši i sortiranje. Dovoljno je da kliknete na ime neke kolone i lista će biti sortirana, a pored imena se pojavljuje i

mali trougao koji indicira smer sortiranja (opadajući ili rastući). Smer sortiranja se jednostavno menja, ponovnim klikom na isto ime.

Objasnimo čemu koja kolona služi. Prva, sa znakom uzvika, pokazuje prioritet poruke (ako je tu znak uzvika, znači da je poruka hitna). Sledeća označava prisustvo zakačenih datoteka (spajalica). Veličinu poruke vidite u polju *Size*. Pored veličine tu je i ikona otvorene ili zatvorene koverte, što, naravno, pokazuje da li je poruka pročitana ili ne. Kolona sa zastavicom ima posebnu namenu – kada hoćete da izdvojite neke poruke, kliknite na njih u ovom polju, a zatim možete i da ih sortirate prema ovom znaku. Polje *From* sadrži ime pošiljaoca ili njegovu adresu, dok polje *To* sadrži primaoca. U koloni *Subject* vidite kratak opis poruke, a *Received* prikazuje vreme i datum prispeća.

OE ima i mogućnost izmene ovih polja, tako da sami možete da ubacite kolone koje su vam potrebne, promenite im redosled ili izbacite one koje vam smetaju. Dovoljno je da kliknete desnim tasterom miša na bilo koju stavku i izaberete opciju *Columns*. Uključivanje i isključivanje se obavlja striklom, dok se promena položaja vrši označavanjem i tasterima *Move Up* i *Move Down*. U polju ispod se unosi širina kolone, a sa *Reset* se sve može vratiti na normalu. Spisak kolona se, nažalost, ne pamti za svaku fasciklu posebno.

Fascikle se kreiraju na praktično identičan način kao u *Windows Explorer*-u. Kliknete desnim tasterom miša na onu u koju ćete smestiti novu i pojaviće se dijalog kao na slici 16, gde je samo potrebno da unesete njeni ime i kliknete na *OK*. Fasciklama koje ste kreirali sami možete da menjate imena, na isti način kao i što to radite sa datotekama. Brisanje se obavlja klikom na ime neželjene fascikle i pritiskom na taster *Del*.

Bilo koja fascikla može da se doda ili ukloni sa *Outlook Bar*-a, desnim klikom na njeni imeni i biranjem komandi *Add to Outlook Bar* i *Remove from Outlook Bar*.

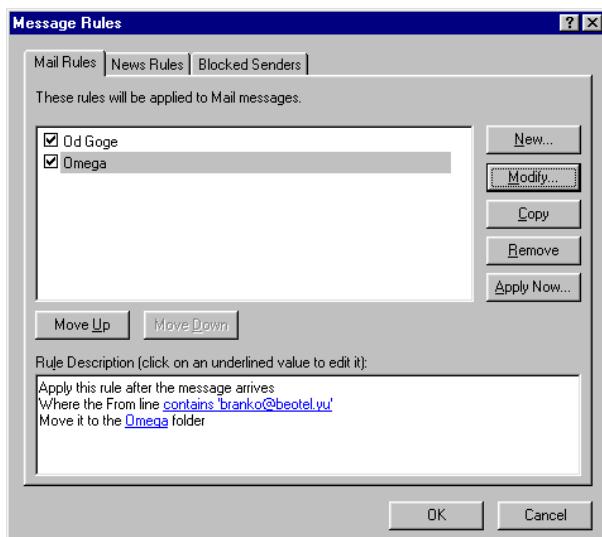
RUKOVANJE PORUKAMA

Kada kreirate poruke, one se smeštaju u *Outbox* fasciklu. Ako ste na vezi, poruke će se automatski slati u pozadini, dok vi dalje radite. Razmena može da se, u bilo kom trenutku, pokrene i ručno, klikom na dugme na taskbaru (pismo sa dve strelice) ili sa *Ctrl+M*. Sve preuzete poruke se smeštaju u fasciklu *Inbox*, kojoj u svakom trenutku možete pristupiti bilo klikom, bilo sa *Ctrl+I*.

Možete i dalje rukovati porukama koje se nalaze u vašim fasciklama. Sigurno će vam zatrebatи, pre ili kasnije, jednostavna operacija kao što je prosleđivanje poruke nekom drugom. Jasno, možete da otvorite novu poruku i iskopirate sadržaj prethodne kao što to radite u programu za obradu teksta, ali to svakako nije elegantno, a još manje vremenski efikasno. Zato postoji komanda *Forward*. Ona prosleđuje poruku koju već imate, na isti način kao da kreirate novu – samo unesete ime primaoca. Aktivira se pritiskom na dugme na tasterskom meniju, na kome je

jedna glava sa strelicom sa zadnje strane, ili sa *Ctrl+F*. Jednostavno se i odgovara na neku poruku (*Reply*). Postoje dva načina – da odgovorite samo onome ko ju je poslao (*Reply to Sender*), ili svim primaocima (*Reply to All*). Dugmad na tasterskom meniju su jasna sama po sebi, a mogu se primeniti i *Ctrl+R* i *Ctrl+Shift+R*. U novoj poruci, u opisu (*Subject*) se preslikava prethodni odgovor, uz dodatak jednog *Re:*, koje indicira da je u pitanju odgovor, a ikona otvorenog pisma dobija i jednu malu strelicu. Na taj način na prvi pogled znate na koje poruke ste odgovorili, a na koje niste.

Ako dobijate veliku količinu elektronske pošte, i to od poznatih pošiljalaca, (kao što su recimo mailing liste, ili vaši rođaci, ili poslovni saradnici), a pritom ste kreirali fascikle za svakog od njih, možete da automatizujete raspodelu poruka u odgovarajuće fascikle. Taj posao obavljaju pravila koja definišete sami. Pristupa mu se preko menija *Tools/Message Rules*. Kada kreirate novo pravilo, prvo odredite parametre koji će ga aktivirati (može da ih bude više), kao što je pojava neke reči u telu poruke ili njenom opisu, osoba od koje je poruka stigla, da li je veća od zadate veličine, ima li datoteke i drugo. Posle toga određujete akciju za svako od definisanih pravila. Možete da zahtevate da se pravila moraju ispuniti zajedno ili samo neko od njih. Na slici 3-5 se vidi da će poruke koje je poslao Branko Kljaić automatski biti premeštene u fasciklu Omega. Ako kreirate pravilo bazirano na podacima iz već postojeće poruke, onda je označite i iz menija *Messages* izaberete komandu *Create Rule From Message*.

Slika 17: Pravila za prispele poruke

Klikom na druge kartice možete da postavite pravila i za konferencije (o njima kasnije), a možete i da zaustavite primanje poruka od pojedinih korisnika, ili čak sa nekog domena (recimo, ako ne želite da primate poruke bilo koga sa domena *sezampro.yu*). Da podsetimo, domen je označen delom adrese koji se nalazi iza znaka @. Blokiranje nečijih poruka se najlakše obavlja označavanjem neke njegove

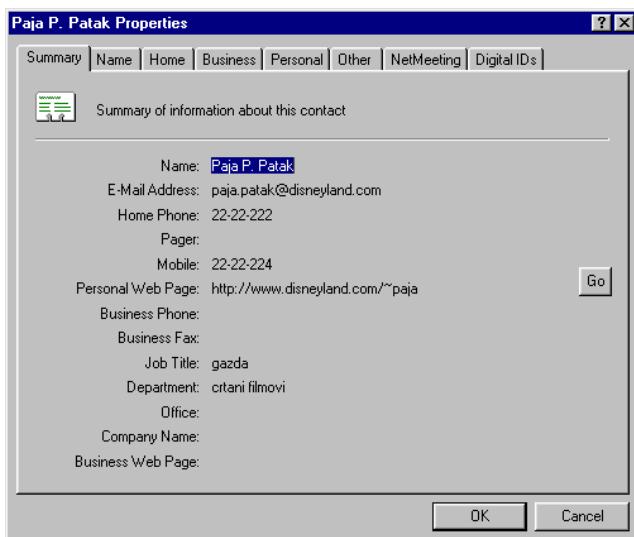
poruke i izborom komande *Messages/Block Sender*. Posle ovoga dolazi i pitanje da li da se obrišu sve njegove poruke iz tekuće fascikle.

Još nekoliko korisnih komandi se nalazi u meniju *File*. Komandu *New* ne treba posebno da opisujemo. Open otvara poruku u posebnom prozoru (isto se može postići i duplim klikom na nju, ili sa *Enter*), dok je *Save As* snima u EML formatu. *Save Attachments* snima pripajanje datoteke uz poruke, dok *Save as Stationery* snima tekuću poruku kao obrazac, koji kasnije može da se koristi za pisanje drugih (ovaj postupak je opisan ranije). Podmeni *Folder* krije komandu *Compact* koja komprimuje sadržaj fascikli i tako drastično smanjuje zauzeti prostor na disku. Podmeniji *Import* i *Export* služe da uvezu i izvezu adresare, poruke i podatke o podešavanjima naloga.

IMENIK

Kao što sigurno imate svoj adresar, u kome čuvate imena poznanika i poslovnih saradnika, zajedno sa telefonima i, eventualno, drugim podacima, tako možete da ga formirate i u *Outlook Express*-u. Ovaj adresar (*Address Book*), pored toga što će čuvati adrese elektronske pošte ljudi sa kojima se dopisujete i na taj način vas oslobođiti mukotrpog kucanja (i pronalaženja), sadrži i mnoge druge podatke koje možete, a ne morate da unesete. Ovi podaci mogu da se koriste i u drugim programima tako da dobijate centralizovanu knjigu kontakata. Adresar pozivate iz menija *Tools* ili sa *Ctrl+Shift+B*.

Programi kao što je ovaj su, u principu, sasvim jasni. Svaki kontakt ima svoje podatke, kao što su ime, prezime, e-mail adresa, poslovni i kućni brojevi telefona i adrese, lična *web* strana, rođendan, ime supružnika i dece, godišnjica, kao i druge informacije. Na sledećoj slici se vidi primer dijaloga za unos podataka o elektronskoj pošti, gde je prikazana sumarna strana, a detalji mogu da se pogledaju i menjaju na ostalim karticama (*Name, Home, Business...*).

Slika 18: Podaci jednog korisnika

Podaci se unose tako što kliknete na dugme *New* na tasterskom meniju. Možete da napravite novi kontakt, grupu ili fasciklu (da, i adresar podržava sortiranje po fasciklama). Grupa je skup već unetih kontakata kojima možete da se обратите istovremeno. Recimo, imate svoj tim ljudi na nekom projektu, koje ste svrstali u grupu Posao. Kada treba svima da pošaljete poruku, u adresnom polju ćete uneti ime grupe, a ne svakog pojedinca ponaosob. Praktično, zar ne?

Kontakti se jednostavno brišu – kliknete na njega u listi i pritisnete taster *Del*. Dupli klik na neki kontakt će otvoriti njegove podatke (*Properties*). Sadržaj adresara se može jako povećati, pa će u pronalaženju nekoga pomoći mehanizam za pretraživanje, koji pozivate klikom na *Find People*. Ovaj mehanizam je već prikazan u priči o IE 5, samo iz liste izaberite *Address Book*. Povremeno je potrebno i da se neki od ovih podataka odštampaju, što se obavlja klikom na dugme sa štampačem. Moguće je da se odštampaju svi ili samo označeni kontakti, i to u formi memoa, liste ili biznis kartice. Poslednje dugme, *Action*, omogućava da izabranom kontaktu pošaljete e-mail ili da okrenete njegov telefonski broj. Okretanje će obaviti sam računar zadatim parametrima, a vi ćete, kada se uspostavi veza, samo podići slušalicu i obaviti razgovor. U ovom meniju se nalazi i opcija *Internet Call*, koju ćemo objasniti kasnije, u priči o *NetMeeting-u*.

IDENTITETI

Nije retka pojava da isti računar koristi više ljudi. Kada se radi o korišćenju elektronske pošte, to može ozbiljno da naruši privatnost. Zato je neophodno da svaki korisnik ima svoj poseban profil ili *identitet*, koji se jednostavno definiše. Korišćenje identiteta omogućava da svaki korisnik ima utisak da koristi OE 5 sam,

kreirajući svoje fascikle, radeći sa svojim porukama, kojima drugi ne mogu da pristupe, i podešavajući program kako mu odgovara. Sve komande za ovaj rad su smeštene u meniju *File*.

Kao prvo, identitete morate da kreirate sa *File/Identity/Add New Identity*. U jedino polje u prikazanom dijalogu ćete uneti ime (obično vaše), i eventualno šifru, ako uključite tu opciju pa kliknete na *Change Password*. Ovako niko neće moći neovlašćeno da se služi vašim identitetom. Sada vidite listu, kojoj možete da dodate i druge identitete, klikom na *New*. Klik na *Remove* briše označeni identitet, *Properties* omogućava promenu imena i šifre. *Make Default* će identitet učiniti glavnim, što neki programi znaju da iskoriste, svaki na svoj način. Lista *Start up Using* omogućava da izaberete koji će identitet biti ponuđen pri pokretanju programa. U bilo kom momentu možete da izvršite promene na vašem identitetu, aktiviranjem *File/Identities/Manage Identities*. Sa *Switch Identity* u toku rada možete preći na neki drugi identitet.

OE smatra da radi sa jednim identitetom dok god se ne izlogujete sa *File/Identities/Logoff* ili dok ne restartujete *Windows*. Imajte u vidu da vas računar iz tog razloga neće tražiti ni šifru svaki put kada se pokrene ovaj program. Na to morate da obratite pažnju ako još neko radi za vašim računaram.

PODEŠAVANJA

Iako smo neka od podešavanja već opisali u toku ovog kursa, ima mnogo njih koja nisu pomenuta, a umnogome olakšavaju rad i prilagođavaju program vašim potrebama. Pozivate ih sa *Tools/Options*.

Na kartici *General* nalaze se neki opšti parametri. Prvi uključuje odlazak direktno u *Inbox* fasciklu pri pokretanju računara. Ako nije uključen, biće prikazan opšti ekran sa komandama za kreiranje novih poruka i kratkim savetima (*tips*). Drugi uključuje obaveštavanje ako su se pojavile nove konferencije. Treći uključuje prikazivanje fascikli sa nepročitanim porukama (podebljavanjem njihovog imena i ispisivanjem broja takvih poruka). Sledi uključenje zvučnog signala da je stigla nova poruka, ispod koga je uključenje automatske razmene poruka pri pokretanju programa. Sledeći parametar ćete uključiti ako želite da se poruke periodično (na zadati broj minuta) automatski razmenjuju, s tim što onda morate da imate zapamćene šifre.

Kartica *Read* sadrži opcije za čitanje poruka. Prva određuje posle kog vremena, u sekundama, će se poruka koju čitate smatrati pročitanom, a ostale nisu od velikog značaja.

Kartica *Send* sadrži opcije za slanje. Prva opcija uključuje kopiranje poslatih poruka u fasciklu *Sent Items*. Druga uključuje slanje poruka odmah po njihovom pisanju. Treća uključuje automatsko smeštanje adresa onih ljudi kojima ćete odgovoriti na poruku sa *Reply*. Četvrta uključuje automatsko popunjavanje adrese ako joj se prepozna početak. Peta uključuje primljenu poruku u onu kojom odgovorate.

Kartica *Compose* krije opcije za kreiranje poruka – vrsta i veličina slova, da li da se koristi neki formular (*Stationery*), kao i dodavanje vaših podataka svakoj poslatoj poruci. Kartica *Signatures* omogućava definisanje potpisa poruke, a može da ih bude i više. Npr. od banalnog »Pozdrav, Paja Patak« pa do svih vaših ličnih podataka u nekoliko redova. Ako je potrebno, to može da bude i neka datoteka (fajl).

Kartica *Spelling*, naravno, nudi opcije provere spelovanja vaših poruka pre slanja. Možete da birate da li će se spelovanje obavljati automatski, definisati izuzetake, kao i dodavati reči u vaš rečnik. Koristi se onaj koji pripada programima iz paketa *MS Office* (custom.dic), što je, svakako, vrlo praktično – ne morate da pravite istu listu u svakom programu posebno.

Kartica *Security* donosi opcije za podešavanje nivoa sigurnosti, tj. prihvatanja podataka iz spoljnog sveta, kao i digitalni potpis i kriptovanje poruka. Kartica *Connection* nudi par opcija za povezivanje sa provajderom.

Kartica *Maintenance* određuje parametre »održavanja« sistema u dobrom stanju. Prva opcija uključuje brisanje poruka iz fascikle *Deleted Items* kada se izlazi iz programa. Treća nudi automatsku kompresiju poruka u svim fasciklama, koja će se obavljati u pozadini, tako da se štedi prostor na disku. Tu je i mogućnost promene fascikle na disku koja sadrži vaše poruke (*Store Folder*).

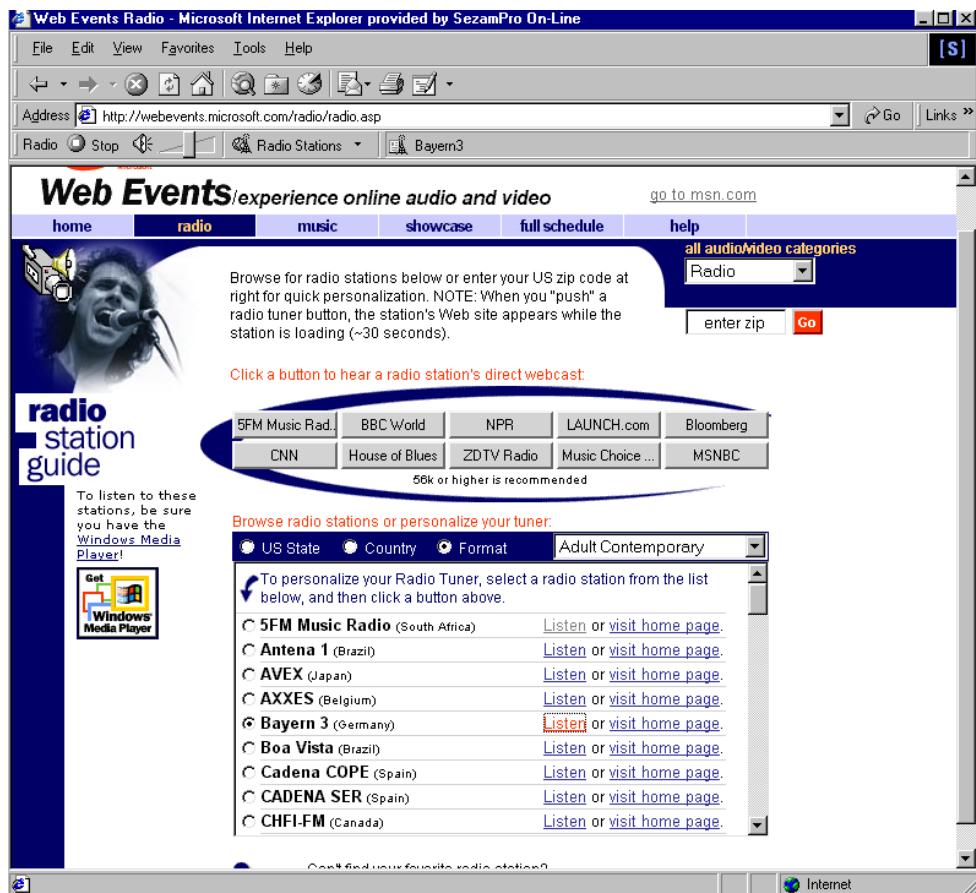
INTERNET MULTIMEDIJA

Slobodno možemo da kažemo da je glavni deo Internet kursa završen. Ostali su još neki servisi koji, svakako, život čine lepšim, a tek će uči u masovniju upotrebu. Uostalom, ne treba da vas iznenađuje da se sve više »normalnih« servisa, kao što je telefoniranje ili TV, obavlja preko računara.

RADIO

Jasno, svi znate šta je radio. Pre par godina počeli su da se pojavljuju serveri sa radio programima, koje možete da slušate preko Interneta. Šta je bila jedna od glavnih Internetovih osobina? To je potiskivanje u drugi plan lokacije na kojoj se nalazite. Ovim sistemom možete da slušate radio stanice locirane bilo gde u svetu! Čak i nekoliko naših radio stanica ovako emituje program.

Pogledajmo sliku, na kojoj se vidi uključen Radio tasterski meni i otvorena strana sa radio stanicama. Izbor radio stanice je jednostavan, kliknete na odgovarajuću, a zatim na *Listen*. Na tasterskom meniju se nalaze dugmad *Stop/Play*, kao i kontrola jačine. Dugme *Radio Stations* otvara meni sličan *Favorites* meniju za omiljene lokacije i koristi se na isti način. Radio programi se često slušaju i preko *RealPlayer* sistema, a za Studio B i Beograd 202 posetite lokaciju www.beotel.yu.

Slika 19: Za Internet ni radio nije veliki žalogaj

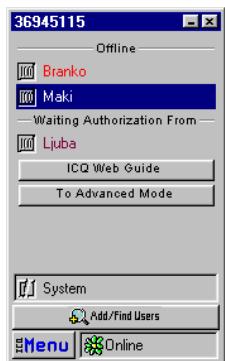
Ovaj način slušanja nije loš, ali je za naše prilike još uvek skup. Ne zaboravite da zauzimate i telefonsku liniju, a nažalost, kvalitet reprodukcije umnogome zavisi od vašeg provajdera, telefonske veze, modema i trenutne zauzetosti servera preko koga se signal prenosi. Problemi u prenosu se osećaju kao prekidi u emitovanju. Na TV ćemo još sačekati, jer je postojeća infrasuktura Interneta jednostavno preslaba za tako zahtevan servis.

CHAT

Jedan od najranijih servisa, koji se pojavio na povezanim računarima, je »interaktivni razgovor preko računara« - čavrjanje, ili popularno »čet« (*chat*). Radi se o komunikaciji dva korisnika preko dva otvorena prozora, pri čemu, u jednom, poruke kuca jedan, a u drugom, drugi sagovornik, i te poruke se odmah vide »na drugoj strani«. Kao tekstualni telefon... Ovaj servis ima mnogo pobornika, jer je

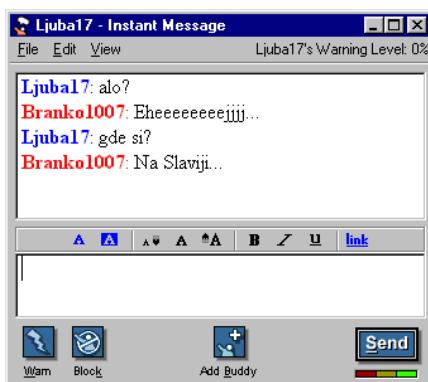
Internet telefonija još uvek u povoju, a potrebno je da se komunicira preko celog sveta. Zato se čet održava i širi, iako je to, u suštini, prelazno rešenje.

Problem u celoj ovoj priči je kako da znate kada je vaš željeni sagovornik na vezi. Za njegovo rešenje su se pobrinule mnoge firme, od kojih je *Mirabilis* najpoznatiji sa svojim proizvodom ICQ (*I Seek You*), a zahvaljujući jednostavnosti upotrebe i brzini AIM (*AOL Instant Messenger*) je takođe popularan. Možete da ih preuzmete sa www.icq.com/products/ i www.aol.com/aim/home.html.

Slika 20: ICQ ekran sa listom korisnika koji se prate

Kod oba se ceo »posao« svodi na instaliranje besplatnog programa i registrovanje vašeg imena. Na vašem računaru će, sam od sebe, neprestano biti aktivan program koji u pozadini proverava da li ste priključeni na Internet i o tome šalje informaciju na server.

Slika 21: AOL čet

Istovremeno, s vremenima na vreme, on proverava da li su korisnici, čija se imena nalaze u vašem adresaru, takođe na mreži, o čemu dobijate informaciju. Tako bez ikakvog dogovora i posebne provere znate kada vam se poznanik nalazi na vezi, pa možete da ga »pozovete« na čašicu razgovora. Doduše, vreme leti, tako da čašica često preraste u pravo burence – pazite na vreme utrošeno kod provajdera. Kada vas neko pozove, kod vas se ispisuje poruka kojom možete da prihvativate ili odbijete sagovornika. Pored četovanja, omogućeno je i slanje poruka, kao što to radi i e-mail,

ali sa mnogo manjim mogućnostima. Osnovna namena ovih porukica je da se dogovori kada ćete se »naći« na mreži.

TELEFONIRANJE

Četovanje je vrlo zgodna mogućnost, ali nekako ne pristaje »ozbiljnim« korisnicima. Kucanje ipak nije ni zgodan niti brz način komuniciranja za većinu nas. Pored sporosti, ni navika nije faktor koji treba zanemariti – kada nekoga hoćete da čujete, upotrebljavate telefon, zar ne? Problematična je cena telefonskog računa kada zovete nekog u inostranstvu. Kao i u mnogim drugim domenima, računarstvo i na ovom polju nudi novosti, i to besplatne. Preduslov je posedovanje zvučne karte, zvučnika (ili slušalica), mikrofona, kao i veze sa Internetom.

Prvo se pojavila mogućnost komunikacije PC-na-PC, u kojoj oba sagovornika pokreću odgovarajući program i uspostavljaju vezu, bez obzira gde se u svetu nalaze. Na taj način više nije bitno da li se sagovornici nalaze u susednoj zgradiji ili je jedan u Zambeziju, a drugi na severnom polu. Uostalom, od Interneta smo i očekivali da zbliži ljudi nezavisno od mesta gde se nalaze, zar ne? Doduše, budimo iskreni - i ovde ima mana. Kao prvo, kvalitet zvuka umnogome zavisi od »puta podataka« kroz svet, pa ako imate lošu vezu ili sporog provajdera, nećete se mnogo ispričati. Iskustvo pokazuje da je kvalitet ipak na visokom nivou u većini slučajeva, čak i na 33.6 modemima, i to na starim centralama. Drugi problem je kašnjenje zvuka od par sekundi, što nije tako strašno – brzo ćete se navići. Treći problem u celoj priči je komuniciranje u poludpleksu (*half-duplex*), koje podrazumeva razgovor sličan onom na toki-vokiju – sagovornici se neće razumeti ako pričaju istovremeno. Istini za volju, na to je lako navići se, a veliki podsticaj je i finansijska prednost u odnosu na klasičan telefon. Cena ovakog razgovora jednak je ceni telefonskog poziva do vašeg provajdera i ceni utrošenog vremena koje mu plaćate. Jedan od najboljih programa ovog tipa je *Mediarling Talk*, koji možete da preuzmete sa adrese www.mediaring.com.

Lepo je to, ali za razgovor treba obično da se dogovori unapred, da bi sagovornici pokrenuli svoje računare i programe.

Jedna od boljih mogućnosti je pozivanje bilo kog telefonskog broja u Americi sa vašeg računara direktno na telefon sagovornika, bio on fiksni ili mobilni. Ne treba da se instalira nikakav poseban program – dovoljan je Internet pretraživač koji ionako koristite. Istini za volju, pre prve komunikacije će se sa Interneta automatski preuzeti i instalirati odgovarajući programski modul, ali to sa vama nema veze – nije problem da sačekate ovu operaciju koja se obavlja samo jednom. Najpoznatiji servis ove namene je Dialpad, a nalazi se na adresi www.dialpad.com.

Za početak, otvorite upravo pomenutu lokaciju. Da biste mogli da počnete sa telefoniranjem, prvo morate da se registrujete klikom na *Sign In*. Posle određivanja korisničkog imena, šifre i drugih podataka, postajete punopravni korisnik. Unesite

svoje korisničko ime i šifru u odgovarajuća polja i kliknite na *Go*. Predite u svoj imenik, u koji možete da smestite podatke o ljudima koje zovete, tako da ne morate da ih neprestano tražite po adresaru. Kada se odlučite na poziv, pred vama će se pojaviti dijalog kao na slici, koji ne treba posebno da se objašnjava. Kada ukucate broj, klikom na *Dial*, veza se uspostavlja, a na *Hang Up*, prekida. U gornjem desnom uglu su dva klizača, od kojih je gornji namenjen podešavanju jačine zvuka, a donji vašeg govora preko mikrofona. Nemojte se čuditi ako se pri razgovoru čuje echo (ipak je ovo besplatan servis, zar ne?), a ako počne da vas muči mikrofonija odmaknite mikrofon od zvučnika. U prozoričiću iznad polja za unošenje broja se vide podaci vezani za sam razgovor, a sve je »u fazonu« mobilnih telefona.

Slika 22: *Dialpad* prozor

Ako imate nekoga u Americi, probajte – sigurno ćete biti iznenadjeni visokim kvalitetom veze!

PRAKTIČAN SAVET Spisak adresa na kojima se nalaze ostali servisi za besplatno telefoniranje, koji vam omogućuju razgovor sa ostalim zemljama, naći ćete na adresi <http://pulver.com/fwd/>.

NETMEETING

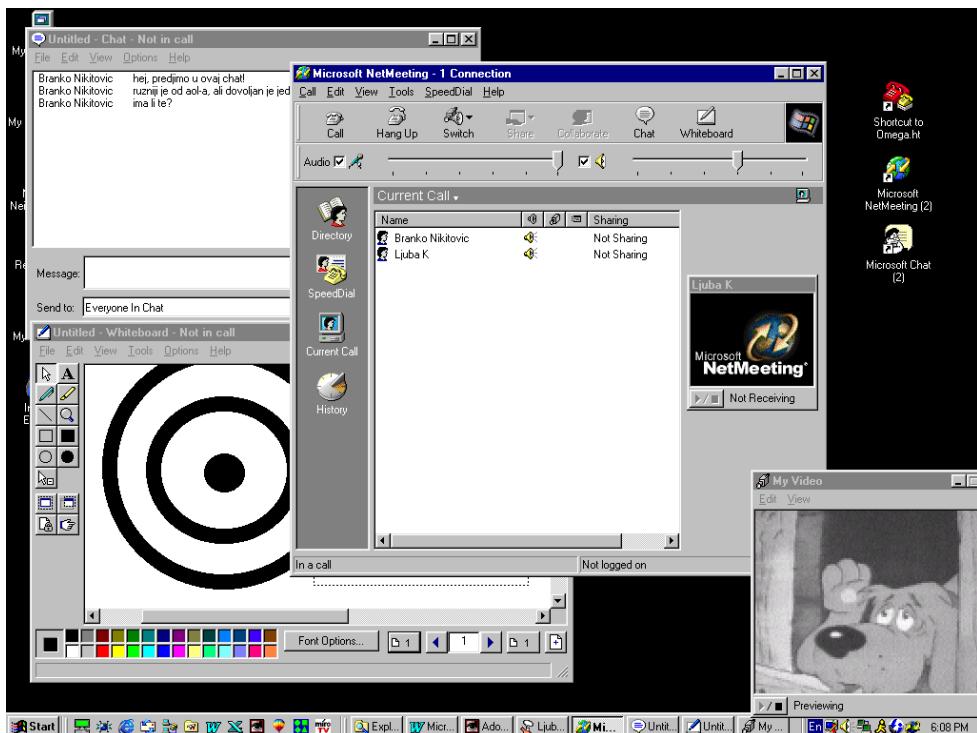
Ne treba da se zanemari ni videofon. Zašto da se zadržimo samo na očiglednom? Bilo bi lepo da se ubaci i poseban deo za četovanje, tek da se nađe, pa ćemo tako lakše preneti broj telefona ili adresu. Deljenje aplikacija je praktično, jer onda npr. možemo istovremeno da radimo na istom tekstu iako nismo u istom gradu. Zašto samo nas dvoje? Svi hoće da budu uključeni!

Upravo ovakve servise omogućuje *NetMeeting*. Doduše, potrebni su zvučna karta, mikrofon i zvučnici (ili slušalice), a za video - konferencije povrh svega i kamera. Velika je i količina podataka koja treba da se prenese, tako da ništa ispod modema brzine 33.6K (56K ili ISDN su još mnogo bolji, naravno) i kvalitetnog provajdera ne dolazi u obzir. Ako tek kupujete računar, nema mnogo razloga za brigu – sve

osim kamere je često standardna oprema. Bitna osobina *NetMeeting*-a je i mogućnost rada bez servera koji posreduje (kao što je neophodno za telefoniranje), dakle direktnim povezivanjem preko Interneta, navođenjem IP adrese onoga koga zovete. Na ovaj način nema nikakvih problema da radite i u okviru nekog interneta ili lokalne mreže (recimo, u firmi).

Pored komuniciranja kucanjem, glasom i slikom, *NetMeeting* omogućava i kolaboraciju više ljudi istovremeno. Tome je namenjena tabla (*Whiteboard*), koja se koristi kao i tabla u učionici. Predstavlja malo izmenjeni Paint program, kojim svi učesnici u konferenciji mogu da rade, a sví vide isti sadržaj. Pored ovakve razmene informacija, možete zajednički da koristite i neki program, kao što je *Word* ili *Excel*. Na sledećoj slici se vide osnovni prozor, tabla, čet prozor, odlazna video slika, koja je preuzeta sa TV-a, jer, nažalost, u momentu pisanja, kursa kamera nije radila :(), i prozor za dolaznu video sliku, koje nema, jer nismo mogli da nađemo sagovornika koji poseduje kameru :(((.

Nemojte da zanemarujete video **konferencije**, misleći da su nepotrebne i da je glas dovoljan. Uvek je bolje da se sagovornici vide, naročito ako je u pitanju sastanak ili želite nekoga da iznervirate :), i ovakvi sistemi se odavno koriste u velikim svetskim kompanijama. Razlog je jednostavan – jeftinije je imati odgovarajuću salu obogaćenu opremom za video konferencije nego plaćati put i smeštaj zaposlenima. O vremenskom dobitku, kao i odsustvu maltretiranja izazvanog putovanjima da i ne govorimo... Ipak, za pravu, kvalitetnu video - konferenciju, potrebna je prostorija sa odgovarajućom ekipom, kao i poseban softver, koji daleko nadmašuje *NetMeeting* po kvalitetu (o ceni da ne govorimo).

Slika 23: NetMeeting omogućava više vrsta komunikacije, istovremeno

MUZIKA

Računari su doneli nezamisliv uspon svih multimedijalnih disciplina, među kojima, naravno, dominira muzika. Pored velike upotrebe svima poznatih kompakt-diskova (CD-ova), digitalna tehnologija donosi dalje unapređenje – muzika u komprimovanom digitalnom formatu nazvanog MP3. Ovaj način zapisa verovatno se ne bi održao da nije obezbeđivao kvalitet zvuka praktično isti kao i CD, uz ravno desetostruko manje zauzeće prostora. Drugim rečima, ako snimite CD na kome se nalaze MP3 zapisi, nikakav problem nije da na samo jedan smestite preko 150 pesama! O čemu se radi? Za pretvaranje MP3 zapisa je potreban drugačiji hardver u odnosu na običan CD zapis. Ali, u poslednjih par godina pojavila se poplava malih i laganih MP3 plejera izvanrednog dizajna, koji mogu poneti (obično) pola sata do sat muzike, uz izmenljive memorijске kartice i koji nemaju pokretnih delova – zbogom, preskakanje pesama... U ove plejere se muzika »presipa« iz računara, a pošto nema nikakvih motora, baterije traju mnogo duže.

Kakve sve ovo ima veze sa Internetom? Ogromne – gde ćete naći pesme nego u celom svetu koji vam je na dlanu, tj. na ekranu. Da, možete i sami vrlo lako kreirati MP3 pesme »skidanjem« sa CD-a (programom poput *Audiograbber-a*), ali onda morate imati baš taj CD, a ovde se nećemo baviti tom temom. Ovako samo

pokrenete *Napster* i ukucate ono što o pesmi znate – ime ili deo imena izvođača ili pesme, i sačekate odziv koji će dati informaciju ko sve od ljudi, trenutno na mreži, ima ono što vam treba. Onda pokrenete preuzimanje... i čekate. MP3 datoteke su velike nekoliko megabajtova pa će transfer, nažalost, biti duži.

U čemu je trik? U tome što se svi korisnici koji pokrenu ovaj program povezuju sa nekim od odgovarajućih servera, koji čuvaju informacije o tome koje pesme vi imate i hoćete da ih delite (dovoljno je da u konfigurisanju programa »kažete« u kojoj fascikli se nalaze vaši zapisi). Tako, kada pokrenete potragu za onim što vam treba, u suštini, se pretraže kolekcije hiljada i hiljada korisnika od kojih se nešto može preuzeti. Do programa je lako doći – posetite lokaciju www.napster.com.

PAR REČI ZA KRAJ

Uspešno ste stigli do kraja Internet kursa. Sada se slobodno može reći da ste u potpunosti osposobljeni za rad sa programima za *web* surfovanje, elektronsku poštu i ostale mogućnosti koje pruža velika mreža.

Već sama činjenica da ste pohađali Internet kurs znači da ste shvatili značaj ove, relativno nove, tehnologije. Dok se njegovim servisima budete služili, shvataćete sve više i više kakve su mu mogućnosti – jedno je dok se o tome priča, a sasvim drugo kada u realnom radu osetite neku korist ili, u najmanju ruku, zadovoljstvo.

Granice ovako moćne tehnologije povezivanja i razmene informacija su teško sagledive. Jedino što je sigurno je da će Internet predstavljati osnovu za dalje informacione tehnologije, i da čete TV, radio, telefon i druge vidove komuniciranja, pre ili kasnije, koristiti upravo preko – svog kućnog računara.

SADRŽAJ

O INTERNETU	1
INTERNET EXPLORER 5	3
<i>Prozor za rad i njegovi elementi</i>	4
<i>Povezivanje sa provajderom</i>	5
<i>Navigacija</i>	7
<i>Tasterski meniji</i>	9
<i>Explorer bar-ovi</i>	10
Pronalaženje informacija	10
Copernic 2000 Pro	13
Omljene lokacije	15
Već posećene lokacije	16
Fascikle.....	17
Kratki saveti.....	17
<i>Rad bez povezivanja</i>	18
<i>Podešavanja</i>	18
<i>Meniji</i>	19
OUTLOOK EXPRESS 5	21
<i>Prozor za rad i njegovi elementi</i>	21
<i>Kreiranje poruka</i>	22
<i>Povezivanje</i>	26
<i>Fascikle</i>	26
<i>Rukovanje porukama</i>	28
<i>Imenik</i>	30
<i>Identiteti</i>	31
<i>Podešavanja</i>	32
INTERNET MULTIMEDIJA.....	34
<i>Radio</i>	34
<i>Chat</i>	35
<i>Telefoniranje</i>	37
<i>NetMeeting</i>	38

<i>Muzika</i>	40
PAR REČI ZA KRAJ	42
SADRŽAJ	43